

Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΦΑΡΙΔΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΞΗΡΟΚΑΜΠΙΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ με το διακριτικό τίτλο «ΕΡΑΣΙΝΟΣ Α.ΜΗ.Κ.Ε.», που εδρεύει στο Ξηροκάμπι και εκπροσωπείται νόμιμα.

ΑΦΜ: 996871802, ΔΟΥ: ΣΠΑΡΤΗΣ

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θ. Καλκάνης, Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Παναγ. Η. Κομνηνός, Ιωάννης Παν. Κονίδης

Επιμελητής έκδοσης: Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Συρακουσών 101, Αθήνα, τηλ. 210 2515864

Όλα τα τεύχη / φύλλα έχουν αναρτηθεί ψηφιοποιημένα στους διαδικτυακούς τόπους:

<http://efaris.gr> και <http://micro-kosmos.uoa.gr> (→ η Φάρις)

Τα άρθρα προς δημοσίευση να αποστέλλονται στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

dthkats@gmail.com

Περιεχόμενα :

Παναγιώτη Η. Κομνηνού, Πανελληνιονίκες από το Ξηροκάμπι	3
Η. Γ. Μ., Τα παλιά πηγάδια του Ξηροκαμπίου	4
Σταύρου Θεοφ. Καλκάνη, Η ισπανική γρίπη του 1918 όπως την έζησε (;) μα οικογένεια στους Γοράνους	5
Στράτη Κ. Καρούτζου, Καλυκάδες	9
Μ.Α., Μαρία	9
Παναγιώτη Δ. Μανδραπήλια – Ιωάννη Π. Κονίδη, Το ηρώον του χωριού μας	10
Ευστρατίου Α. Σολωμού, Η οικογένεια Σολωμού Κουμουστάς – Ξηροκαμπίου	12
Ιωάννη Δ. Καπετανάκου, Αναμνήσεις	17
Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη, Η Γυψοσπηλιά	18
Μαρίας Γ. Καράμπελα, Μια σημαντική ανακάλυψη για το ελαιόλαδο	19
Βασίλη Η. Χριστόπουλου, Από το αρχείο του παππού μου	20
Γεωργίας Θ. Τάρταρη, Γυναικείες φορεσιές του παλιού καιρού	22
Παναγιώτη Γ. Λαμπρινού, Βροχές και χιόνια	23
Ποταμίτη, Τα πρώτα σπίτια της Ποταμιάς	24
Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου, Τ' αλώνια και τα καμίνια των Ανωγείων	24
Ιωάννη Γ. Παρηγόρη, Μελομακάρονα	26
Μένιας Ε. Λιντζέρη, Η ζούμπα στο Ξηροκάμπι	27
Παναγιώτη Γ. Στρατάκου, Το νέο καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Γοράνων	27
Γεωργίου Ατσαβέ, Άρνα μας διαμαντόπετρα	28
Συνδρομές	28
γ.θ.κ., Σ.Α.Σ., Σ.Α.Α., Της αγοράς	29
Ευστρατίου Α. Σολωμού, Γεώργιος Π. Αλειφέρης (1926-2020)	30
Βιβής Ξ. Κωτσιοποπούλου, Τα νέα μας	31

Εξώφυλλο: Πόρτα (1870) στο κτήμα του Καρκαμπάση στα Δογατζαίικα στο Ξηροκάμπι
(φωτ. Ιωάννη Γ. Παρηγόρη)

Παναγιώτη Η. Κομνηνού
Πανελληνιονίκες από το Ξηροκάμπι

Έδωσαν μιά ... και έφτασαν στην κορυφή του βάρους. Πανελληνιονίκες! Κάπως έτσι παραστατικά και πανηγυρικά θα έπρεπε να άρχιζε η είδηση σε ένα εγκωμιαστικό σχόλιο ανάλογο του μεγέθους της Πανελληνίας νίκης των δυο νέων αθλητών από το Ξηροκάμπι.

Πρόκειται για τον δεκαεπτά ετών μαθητή Θεόδωρο Κατσουλάκο του Σταύρου και της Ιφιγένειας, ο οποίος πρώτευσε στην κολύμβηση, συμμετέχοντας με την ομάδα του Παναθηναϊκού στα 4x100, και για τον είκοσι δυο ετών Γεώργιο Χριστακάκο του Παναγιώτη και της Κωνσταντίνας, ο οποίος πρώτευσε με την ομάδα του Ολυμπιακού στον ακοντισμό. Και οι δύο ήδη προπονούνται εντατικά από τους προπονητές τους εν όψει μάλιστα και των Ολυμπιακών Αγώνων.

Αν το ίδιο γεγονός της Πανελληνίας νίκης δυο νέων αθλητών, και μάλιστα από το ίδιο χωριό, συνέβαινε κατά την περίοδο της ελληνικής αρχαιότητας, - τότε που ο αθλητισμός θεωρείτο πρωτίστως αρετή - και το χωριό τούτο είχε τείχη, είναι βέβαιο πως θα γκρεμιζόταν ένα μέρος των τειχών για να εισέλθουν τροπαιοφόροι οι Πανελληνιονίκες. Και όχι μόνο ... Σε περίοπτη θέση των τειχών θα ετοποθετείτο μαρμάρινη στήλη, όπου θα αναγραφόταν ο άθλος τους, για να θυμίζει στους ζώντες και στους επερχομένους πως, εκτός των άλλων, οι νίκες στην πορεία της ζωής των ανθρώπων είναι όνειρα και στόχοι, που μπορούν να γίνονται πραγματικότητα.

Για τους δυο νεαρούς νικητές τίποτα το ιδιαίτερο δεν έγινε. Οι καιροί έχουν αλλάξει. Και οι άνθρωποι έχουν αλλάξει. Η είδηση πέρασε στα ψιλά της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και χάθηκε στη λήθη του ηλεκτρονικού χρόνου και της βιαστικής περιδιάβασης της ασήμαντης κυρίως καθημερινότητας. Χάθηκε στα αδιέξοδα σοκάκια της μιζέριας. Στις πλαστικές πολυθρόνες του πλαδαρού ευδαιμονισμού. Και στο χάος του μυαλού των ιών της συνωμοσιολογίας και φαντασιοπληξίας.

Και πώς μπορούσε να γίνει διαφορετικά και να μη χαθεί η καλή αυτή είδηση, όπως άλλωστε γίνεται και με πολλά άλλα σπουδαία πράγματα, που συμβαίνουν σε τούτη δω τη χώρα, όταν το καλό δεν λέγεται και δεν συζητιέται; Όταν το σωστό και λογικό λοιδορούνται; Όταν τα μεγάλα θάβονται κάτω από μολυσμένα σκουπίδια κυρίως μέρους της τηλεόρασης, του διαδικτύου και μελών μιας αδιάφορης κοινωνίας, που μόνη της πλάθει, αναπλάθει και φαντασιακά αυτο-ικανοποιείται αγκαλιά με τους εφιάλτες της και πασχίζει, να «αποδείξει» πως το ψέμα, είναι το ίδιο πράγμα με την αλήθεια; Όταν η ανυπακοή και η αμφισβήτηση δεν έχουν όρια; Όταν η ασχήμια γίνεται βιωματική αισθητική που αρέσει; Και ακόμη όταν το μυαλό είναι άδειο, όπως περίπου έχει πει και ένας μεγάλος διανοητής της εποχής μας ο Ουμπέρτο Έκο.

Ναι, έτσι κατά πολύ συμβαίνει σ' αυτόν τον Ωραίο και «Μέγα» κατά τα άλλα τόπο και, ενώ «...υπάρχουν τόσα άστρα, εμείς λοιμοκτονούμε...», ακόμη και όταν πρόκειται για τις καλές στιγμές της Πολιτείας, που αρεσκομάστε διαρκώς να την ευτελίζουμε και κυρίως να απειθαρχούμε στους νόμους της. Είτε πρόκειται για εκείνες της άλλης κοινωνίας, που με εργαλεία τον νου και τη λογική αντιστέκεται, αγωνίζεται και δημιουργεί και ευτυχώς κρατάει τη χώρα όρθια. Είτε ακόμη και για το καλό «αναμενόμενο» της νέας γενιάς, των νέων ανθρώπων, που ονειρεύονται και διακρίνονται στις δουλειές και τις σπουδές τους και πολλοί απ' αυτούς διαπρέπουν

τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας μας, όπως συμβαίνει με τους αμέτρητους Έλληνες επιστήμονες, αθλητές, καλλιτέχνες, επιχειρηματίες κ.ά.

Και ασφαλώς αξίζουν στο σημείο αυτό η αναφορά και ο έπαινος για τρεις ακόμη νεαρούς αθλητές από το Ξηροκάμπι, που προσφάτως από την τοπική ομάδα βόλει - μπουλ, με προπονητή τον εξαιρετο γυμναστή Κωνσταντίνο Π. Παπαδάκο, «απογειώθηκαν» και «πέταξαν» για μεγάλες ομάδες των Αθηνών και της Εθνικής. Πρόκειται για 1) τον Βασίλειο Κονίδη του Κωσταντίνου και της Σοφίας, που μεταγράφηκε στην ΑΕΚ και μάλιστα κλήθηκε στην εθνική ομάδα νέων, 2) τον Κωνσταντίνο Αθανασάκο του Βασιλείου και της Σταυρούλας στον Παναθηναϊκό και 3) τον Κωνσταντίνο Κονίδη του Προκόπη και της Γεωργίας ομοίως στον Παναθηναϊκό. Μπράβο τους.

Μπορεί στον τόπο μας τα πάντα να δοκιμάζονται, αλλά ο καιρός δεν περιμένει και η χώρα μας πρέπει να οδηγηθεί στο μέλλον, που της πρέπει. Το αντίθετο θα είναι αδικία της ιστορικής μοίρας μας. Αρκεί σαν λαός και κοινωνία να απαλλαγούμε από τη μιζέρια, την αδιαφορία και πολλές από τις αυτο-φοβίες μας. Και πρωτίστως να ψάξουμε και να βρούμε τον άλλο μας εαυτό, τον καλό μας εαυτό. Εκείνον, που του αρέσει να κοιτάζει πιο μπροστά από τον χρόνο, χωρίς να φοβάται την ελευθερία του, χωρίς συμπλέγματα και φοβίες και τον οποίο τώρα τον έχουμε καταχωνιάσει μέσα μας και αντ' αυτού αφήνουμε το «ανόητο θηρίο» να μας εξουσιάζει.

Αν γίνει έτσι, τότε σίγουρα κάπου στο κοντινό μέλλον θα μπορούμε κι εμείς να λέμε πως νικήσαμε. Και θα πρόκειται για νίκη ζωής και πατρίδας.

Σπάρτη, 20.9.2020

Η.Γ. Μ.

Τα παλιά πηγάδια του Ξηροκαμπίου

Το Ξηροκάμπι κάλυπτε τις ανάγκες του σε νερό από τέσσερα πηγάδια. Αυτά ήταν:

1. Το πηγάδι του Αϊβαλιώτη. Βρισκόταν στα Μυλοβάγενα, κοντά στον παλιό μύλο. Ήταν τετράγωνο και καμαρόκτιστο. Είχε κρύο νερό. Τροφοδοτούσε τα καφενε-ία της πλατείας και τη γύρω περιοχή.
2. Το πηγάδι του Καλαμπόκη. Βρισκόταν στα Κολιμπιτσαίικα. Ήταν τετράγωνο και καμαροσκέπαστο. Από αυτό έπαιρνε νερό η γύρω περιοχή.
3. Το Βολταίικο. Βρίσκεται στο κάτω μέρος του χωριού. Είναι στρογγυλό και πετ-ρόκτιστο. Διαθέτει ακόμα νερό.
4. Το πηγάδι βόρεια της πλατείας. Βρίσκεται σε δημοτικό χώρο. Είναι στρογγυλό και πετρόκτιστο.

Σταύρου Θεοφ. Καλκάνη

Η ισπανική γρίπη του 1918 όπως την έζησε (;) μια οικογένεια στους Γοράνους

Μέρες του 1918 στους Γοράνους. Φθινόπωρο. Ο γιατρός του χωριού έχει φύγει από το σπίτι του για τη Σπάρτη, πρωί πρωί, καβαλώντας το μουλάρι του. Τα νέα που είχαν φτάσει στο χωριό τις τελευταίες μέρες δεν ήταν καλά. Έχει σουρουπώσει πια όταν μπαίνει από τη μεγάλη τοξωτή εξώθυρα στην αυλή του σπιτιού του και ξεκαβαλάει. Η οικογένειά του τον περιμένει γύρω από το τραπέζι.

Η «γιατρού» -όπως αποκαλούσαν τη γυναίκα του γιατρού στο χωριό- και έξι παιδιά, ο μεγαλύτερος γιος 18 χρονών, ο μικρότερος 5 χρονών. Οι χαρούμενες φωνές που τον καλωσόρισαν κόπασαν, όταν είδαν την καινούρια βαθιά χαρακιά στο μέτωπό του που πρόδιδε ανησυχία.

Την άλλη μέρα, Κυριακή, στην εκκλησία του χωριού ο γιατρός Γ. Χ. Καλκάνης άφησε το στασίδι του στις θέσεις των Επιτρόπων και μίλησε ήρεμα και απλά στους συντοπίτες του όταν τελείωσε η λειτουργία. «Έρχεται και στα μέρη μας μια επιδημία, η ισπανική γρίπη» ήταν το φοβερό νέο. «Η γρίπη αυτή σκοτώνει κόσμο όπου εξαπλώνεται... Πρέπει όλοι να ακολουθήσουμε τις οδηγίες...».

Και συνέχισε με τις οδηγίες, όπως τις θυμόταν ο ίδιος μετά από πολλά χρόνια: «Η ισπανική γρίπη μεταδίδεται από άνθρωπο σε άνθρωπο με την αναπνοή και με μολυσμένα χέρια που πρέπει απαραίτητα να τα πλένουμε με σαπούνι. Πρέπει να αποφεύγουμε να βρισκόμαστε κοντά σε άλλους, τις χειρανίες, τις αγκαλιές με ξένους και τις συζητήσεις από κοντά χωρίς να κρατάμε ένα καθαρό μαντίλι μπροστά στο στόμα μας και τη μύτη μας. Βάζουμε στο κρεβάτι όποιον βήχει και έχει σηκώσει πυρετό, αυτό που λέμε θέρμη. Αερίζουμε το σπίτι συνεχώς αφήνοντας παράθυρα ανοιχτά. Τα ρούχα και τα σκεπάσματα των αρρώστων τα βράζουμε. Ασπρίζουμε με ασβέστη τους τοίχους των σπιτιών και τα πεζούλια στις αυλές και τους δρόμους, ακόμη και τα μαντριά».

Πριν από το τέλος της εβδομάδας είχαν αρχίσει να τον καλούν σε σπίτια του χωριού και των γειτονικών χωριών για να δει κάποιον. Γρήγορα όλα σχεδόν τα χωριά, σε κάθε σπίτι, είχαν αρρώστους. Στα περισσότερα σπίτια όλα τα μέλη της οικογένειας είχαν αρρωστήσει και κείτονταν αναίσθητα με πυρετό και δύσπνοια. Οι πρώτοι θάνατοι ήρθαν. Οι καμπάνες των εκκλησιών άρχισαν να χτυπούν πένθιμα χωρίς σταματημό για μέρες.

Ο γιατρός παρέμενε όρθιος και έτρεχε από σπίτι σε σπίτι. Πολλές φορές τον ειδοποιούσαν για άρρωστο σε κάποιο σπίτι, όμως, έως ότου φτάσει, όλα τα μέλη της οικογένειας ήταν άρρωστα. Στο σπίτι του η γυναίκα του και όλα –και τα έξι– παιδιά του κείτονταν επί μέρες, αναίσθητα με ψηλό πυρετό.

Κάποιοι ακολουθώντας τις συμβουλές και τις οδηγίες του γιατρού για απομόνωση και όχι συγχρωτισμό κατέφυγαν με τις οικογένειές τους σε πρόχειρα καταλύματα και στάνες που διατηρούσαν στα ορεινά, στη Γόλα και αλλού. Πολλοί σώθηκαν. Ευτυχώς η περιοχή τους παρείχε μια τέτοια διέξοδο, τροφή και νερό. Μάλιστα και αργότερα, σε άλλες εποχές, όπως την εποχή της φυματίωσης, ο κόσμος κατέφευγε και πάλι εκεί, στις ορεινές περιοχές που του παρείχαν απομόνωση και ό,τι χρειαζόταν για να ζήσει.

Ευτυχώς ο συνεκτικός ιστός μεταξύ των οικογενειών φαίνεται ότι δεν διερράγη, ιδίως μεταξύ των συγγενικών, φιλικών και γειτονικών οικογενειών. Όσοι μπορούσαν βοηθούσαν με προφυλάξεις, ακόμη και στην ταφή των νεκρών που γινόταν πρόχειρα. Βέβαια η καλλιέργεια της γης σταμάτησε, όπως και το μάζεμα της ελιάς. Λέγεται μάλιστα ότι τη χρονιά αυτή «απομόναχη» την αποκαλούσε η γιαγιά μου— δε λειτούργησε το λιτριβειό της ευρύτερης οικογένειας, κοντά στη βρύση του Αη-Γιάννη. Σημαντική συμβολή στον επισιτισμό των αρρώστων είχαν τα οικόσιτα πουλερικά της περιοχής, δεδομένου ότι το κρέας και ο ζωμός της κότας ήταν προνομιακό φαγητό που από πολλούς θεωρείτο ισοδύναμο των φαρμάκων.

Σύμφωνα με τις εμπειρίες από όλη τη χώρα, η γρίπη προσέβαλε συνήθως τους εργαζόμενους σε κλειστούς χώρους (γραφεία, εργαστήρια, υπηρεσίες), όπου η διασπορά του ιού ήταν πιο εύκολη, και όχι αυτούς που εργάζονταν σε ανοιχτούς χώρους, όπως στα χωράφια. Όμως, εκείνο τον Οκτώβριο που ήταν ιδιαίτερα ψυχρός — προάγγελος ενός πρόωρου χειμώνα— οι άνδρες του χωριού μάζευονταν τα βράδια στα καφενεδάκια και τα κρασοπουλειά του χωριού, ενώ οι ρούγες στις γειτονιές μάζευαν τις γυναίκες σε κλειστές και σφιχτές παρέες, όπως έλεγε ο γιατρός. Τον Νοέμβριο ο καιρός ξεκίνησε να είναι ψυχρός σε όλη τη χώρα με βροχές, υγρασία και ιδιαίτερα χαμηλές θερμοκρασίες, συνθήκες, οι οποίες ευνοούσαν τη μετάδοση του ιού καθιστώντας τους ανθρώπους πιο ευάλωτους.

Οι γιατροί βέβαια σπάνιζαν στην περιοχή και παντού. Εξάλλου, το μόνο φάρμακο που είχαν στη διάθεσή τους ήταν το κινίνο και το μόνο ιατρικό όργανο ένα στηθοσκόπιο. Τα παραδοσιακά γιατροσόφια των μανάδων και των γιαγιάδων —τα καταπλάσματα, οι βεντούζες, οι βδέλλες για τον πυρετό, ...— όχι μόνο αποδείχτηκε ότι δεν βοηθούσαν τους αρρώστους αλλά επιδεινώναν την κατάστασή τους.

Όμως βρήκαν την ευκαιρία οι διάφοροι κομπογιαννίτες —που υπήρχαν πάντα— να πλασάρουν παλαιά και νέα μαντζούνια σε αφελείς και απελπισμένους, υποσχόμενοι ανακούφιση και ίαση στις οικογένειες των αρρώστων και θησαυρίζοντας σε βάρος τους. Αλοιφές, «κουκάκια» και αφειγήματα, με άγνωστη ή —κατά κανόνα— αηδιαστική σύνθεση πληρώθηκαν ακόμη και με οικογενειακά χρυσαφικά. Ευτυχώς γρήγορα οι κομπογιαννίτες αραίωσαν ή εξαφανίστηκαν, θύματα και αυτοί του ιού.

Κάποτε η επιδημία άρχισε να υποχωρεί.

Στο σπίτι του γιατρού, όταν η «γιατρού» συνήρθε από το «βύθος», μέτρησε μόνο πέντε παιδιά. Ο Πλούτος 12 χρονών —που είχε το όνομα του πατέρα της, του Πλούτου / Πλούτωνα Κλώνη από τις Κροκεές— δεν τα είχε καταφέρει, όπως και άλλοι πολλοί συγχωριανοί, ιδίως παιδιά. Σκηνές αλλοφροσύνης συνέβαιναν σε κάθε σπίτι και κραυγές ακουγότουσαν από παντού, καθώς σε όλους αποκαλυπτόταν η πραγματικότητα. Η «γιατρού» απαιτούσε να ξεθάψουν τον γιο της για να πειστεί ότι πέθανε...

Μια συγχωριανή, της συγγενικής οικογένειας του Δημ. Παπαστράτη (μετά Ρηγόνουφη), μικρό κορίτσι τότε, θυμόταν αργότερα ότι όλα τα μέλη της οικογένειας κείτονταν στρωματάδα με πυρετό, όταν κάποιος αναρωτήθηκε μια στιγμή «για κοιτάτε τι να γίνεται κείνο το μικρό, δεν ακούγεται εδώ και ώρα...». Αναφερόταν στη μικρότερη αδερφή, που όμως είχε εν τω μεταξύ πεθάνει σε μικρή απόσταση.

Μια άλλη συγχωριανή, από επίσης συγγενική οικογένεια, η Σταυρ. Κ. Ρηγάκου (το γένος Κυριακάκου, αδελφή του ηγούμενου Ησαΐα), που ήταν μετανάστρια τότε στην Αμερική και γύρισε, όταν έμαθε για τον θάνατο των παιδιών της από τη γρίπη,

κατηγορούσε τον εαυτό της που τα άφησε πίσω, πιστεύοντας ότι, αν ήταν μαζί τους, θα τα γλίτωνε. Ο γιατρός της υπενθύμιζε ότι αυτός ήταν δίπλα στον γιο του, τον Πλούτο, όμως δεν κατάφερε να τον σώσει ...

Όλες σχεδόν οι οικογένειες των Γοράνων και των γύρω χωριών είχαν νεκρούς, σύμφωνα με τις μαρτυρίες του γιατρού. Ο ίδιος περιέγραφε πολύ αργότερα στον φαρμακοποιό γιο του τα συμπτώματα και την εξέλιξη των ασθενών: «Η αναπνοή γινόταν ολοένα και δυσκολότερη. Το δέρμα γύρω από το στόμα, τον λαιμό, καθώς και τα ακροδάκτυλα, αποκτούσαν μελανό χρώμα εξαιτίας της μειωμένης οξυγόνωσης. Οι πνεύμονες συχνά αιμορραγούσαν και γέμιζαν πύον. Οι ασθενείς αισθάνονταν πλήρη εξάντληση και έχαναν την επαφή με το περιβάλλον. Σε πολλές περιπτώσεις ο θάνατος επερχόταν εντός 24-48 ωρών μετά τη μόλυνση».

Για την περιοχή μας το πέραςμα της γρίπης του 1918 ήταν μια φοβερή δοκιμασία, όπως και για άλλες περιοχές και πόλεις. Όμως η νήσος Σκύρος, διακομιστικό κέντρο εμπορίου και επιβατών, τότε, βίωσε μια από τις χειρότερες μέρες της σύγχρονης ιστορίας της. Από τους 3.200 κατοίκους του νησιού, οι 3.000 νόσησαν και οι περισσότεροι κατέληξαν.

Η επιδημία, που σύντομα εξελίχθηκε σε παγκόσμια πανδημία, προήλθε από την Κίνα, από μετάλλαξη των νόσων των πτηνών. Ονομάστηκε «ισπανική γρίπη», επειδή στην Ισπανία δημοσιεύτηκαν οι πρώτες αναφορές για αυτήν. Το ποσοστό της θνησιμότητας των νοσούντων ξεπέρασε το 5%, ενώ περίπου ο ένας στους τρεις κατοίκους της Γης ασθένησε από τη γρίπη. Τα φαινομενικά αυτά μικρά ποσοστά ισοδυναμούν με ιλιγγιώδεις απόλυτους αριθμούς. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας των 6 μηνών πάνω από 20 εκατομμύρια άνθρωποι πέθαναν από τη γρίπη, ενώ οι νεκροί από τον τετραετή πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ανήλθαν στα 18,6 εκατομμύρια.

Στην Ελλάδα φαίνεται να εισήλθε το καλοκαίρι του 1918 από την Πάτρα και έφτασε στην Αθήνα τον Ιούλιο. Την πρώτη εβδομάδα του Οκτωβρίου του 1918 εξαπλώθηκε προς τα βόρεια της χώρας, ενώ τη δεύτερη εβδομάδα στην Πελοπόννησο, με μεγάλους αριθμούς νοσούντων στη Μεγαλόπολη και το Γύθειο. Οι ταξιδιώτες και τα εμπορεύματα, που προωθούντο προς την Καλαμάτα και το Γύθειο μέσω των ορεινών δρόμων και περασμάτων του Ταυγέτου, φαίνεται ότι μετέφεραν τον ιό της γρίπης και τον διέσπειραν στην περιοχή μας. Στο αποκορύφωμά της η γρίπη φαίνεται να έφτασε – τουλάχιστον στην περιοχή μας– στο τέλος Οκτωβρίου, αρχές Νοεμβρίου. Πράγματι, εκείνη την εποχή καταγράφηκαν αυξημένοι αριθμοί νοσούντων και σε πολλά χωριά της γειτονικής Αρκαδίας.

Οι γιατροί δεν επαρκούσαν, το κινίνο είχε εξαντληθεί και συχνά οι κερδοσκόποι το νόθευαν με σόδα. Οι νομάρχες και οι δήμαρχοι ζητούσαν απελπισμένα ενίσχυση από την κεντρική κυβέρνηση για την κάλυψη των αναγκών σε τρόφιμα και απολυμάνσεις δημόσιων χώρων.

Το Ιατρο-Συνέδριον, που είχε ρόλο εθνικού φορέα υγείας, αναγκάστηκε να συμβουλευεί τους πολίτες με ανακοινώσεις του, που περιλαμβάνουν οδηγίες συμβατές με οδηγίες για τη σημερινή πανδημία. Συμβουλευεί τους πολίτες να προβαίνουν σε συχνές προληπτικές πρακτικές προστασίας, όπως γαργάρες, εισπνοές αντισηπτικών διαλυμάτων και –κυρίως– αποφυγή συναθροίσεων. Ακόμη, τους συστήνει την αποφυγή χειρασιών, ασπασμών, κόπωσης και χρήσης αλκοόλ, την αποστείρωση με βραστό νερό των ρούχων και των κλινοσκεπασμάτων των ασθενών ακόμα και στη φάση της ανάρρωσης. Στις μεγάλες πόλεις, αποφασίστηκε το κλείσιμο των δημόσιων υπηρεσιών

και των καταστημάτων εστίασης και διασκέδασης, ενώ σε πολλές περιοχές αποφασίστηκε το κλείσιμο των σχολείων (βλ. εικόνα). Σημειώνεται ότι ο γιατρός των Γοράνων είχε περιλάβει –επιπλέον– στις οδηγίες του και το κράτημα μαντιλιού μπροστά στο στόμα και τα ανοιχτά παράθυρα και το άσπρισμα με ασβέστη των εξωτερικών χώρων.

ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΦΥΛΑΞΕΩΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΓΡΙΠΠΗΝ

Τό Ιατροσυνηδριον παρχει τας εξης οδη-
γιας προς προφυλαξιν απο της γριππης.
.. Η μολυνεντα η γριππη εινε κολλητικη αι-
ρωσια.

Τό μικροβιον της μολυνεντας εινε μεσα
εις τα πνοματα του αερωστου. Όταν ο αερω-
στος βηχι η πτηνηται η αλλη δυνατα, βγαί-
νον απο το στομα και την μεταστοιχειωδες
μικροβια της γριππης, τα οποια γεμιζουν τον
αερα. Όσοι δε ανθρωποι εινε κοντά εις τον
αερωστον η μεσα εις το δωμάτιον των ιερο-
φων να καλλισουν και να πάθουν και αυτοι
γριππην.

Επιση, κολλη κανεις γριππη, και όταν φι-
ληση τον αερωστον η πιαση το χερι του η το
μανδηλι του η τινυλασταν του η λιη νερο
με το ποτηρι του αερωστου.

Πολυ επικίνδυνος εινε η γριππη ιδως εις
τους γεροντας, τους φθισικους, τους καρδια-
κους και άλλους τους αδυνατους οργανισμους.

Δια τουτου εινε ανάγκη μόλις καταλάβη κανεις
τα πρώτα σημειωματα της γριππης δηλ.
κακοδιαθεσιαν, πυρετον, βηχι κλπ. να πρη εις
το κρεββατι, να κειμη διαταν με ζεστο γάλα
και να φωνάξη τον Ιατρον χωρις ν' αφήση να
προχωρηση το κακιον.

Ακόμη δε και όσοι συναχωθούν η αρχισουν
να βήχουν και αν δεν εχουν κυρετον, καλον εινε
να μη παλιανακωτωνονται ιδιως με παιδια
γέρουσι και αδυνατους.

Επιση πρέπει με πάντα τρόπον να προφυ-
λασθηται απο κρουσγιματα, να μη κουράζε-
ται περισσώτερον απο όσον πρέπει και να μη πι-
νη κρασι, κονιακ η άλλα σπριτα.

Να μη πηγαίνη εις μέση δπου εινε πολλοι αν-
θρωποι, δηλαδη εις κωμινεια, κινηματογράφου,
θέατρα κλπ.

Όταν αρωστίση κανεις απο γριππην πρέ-
πει να τον περιορισουν εις ένα δωμάτιον του
σπιτιου, να τον περιποιείται δε μόνον ένας του
την οικογένειάν του, χωρις να μπαίνουν οι άλ-
λοι μεσα εις την κωμαράν του. Καλον δε εινε
έκεινος που περιποιείται τον αρωστον να φο-
ρη μπουζιαν η ντυσιων υποκαμισων μέσα εις
το δωμάτιον επάνω απο τα ρούχα του, τα οποια
ον βγάξει και το κορεμά όταν θέλη να εξέλθη
του δωματιου και πλύνει τα χερια του. Τα δε
μανδηλια, της πετσέτες, τα ποτήρια, τα κου-
τάλια του αρωστου δεν πρέπει να μεταχειρι-
ζονται τα άλλα τρεσσωπα της οικογενειας, πριν
τά βράσουν με καντο νερον δέκα λεπτα της ώ-
ρας. Ημπορουν επίσης να ωφελισουν δια προ-
φυλαξιν της γριππης γαργαρες με δόρωα η
άλλα φάρμακα, τα οποια διδου ο Ιατρος.

—ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Διαταγή του κ. Υπουργου της Δικαστου-
νης, αι ενόπιον του Πλημμελειοδικειου και
των Πενταμελεοδικειων Αθηνων και Παισι-
ως δικαι, μη προσδιορισθεισιν μέχρι της
15ης Νοεμβριου, θα αποσυρθουν, αποποιουμα-
νιον προς τοτου και των ματρωων.

Κατ' εξαίρεσιν θα εξακολουθησουν εκδικα-
ζόμεναι αι δικαι δι' αι οι κατηγορουμενοι
διατελούν εν προσωλακισι, καθως επιση
και τα ενόπιον του Πενταμελεοδικειου επ'
αυτοροδ κταισματα. Το μέτρον σκεπται
την αρχισιν των ακρωτηριων εις τα Δικα-
στήρια.

—ΔΙΑΚΟΜΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Επιση, απορασιση η αναβολη επι 20η-
μερον της ανάρσεως των μαθηματων του
Πανεπιστημιου και η επι οκταμηρον διακο-
πη των μαθηματων του Ωδειου.

—ΑΠΟΛΥΜΑΝΣΙΣ ΟΧΗΜΑΤΩΝ

Τό υπουργειον της Συγκαινωιας διαταξεν ε
πειγόντως διασ απολυμανθούν τα οχηματα του
ηλεκτρικου σιδηοδρομιου Αθηνων Πειραιωσ,
ως και των Τροχιοδρομιων, υπό την επιδλεψιν
της υγειονομικης υπηρεσιας του υπουργειου της
Συγκαινωιας. Επίση διαταξεν όπως η απολυ-
μανσις αψη εξακολουθηση καθημερινωσ μέχρι
νεωτέρας διαταγης.

Η ανακοίνωση του Ιατρο-Συνεδρίου στις εφημερίδες της 18^{ης} Φεβρουαρίου 1918

Αν και συνεχώς υπήρχαν αναγγελίες ή φήμες για αποτελεσματικά φάρμακα, η πανδημία υποχώρησε κάνοντας τον κύκλο της, αφού όμως είχε σκοτώσει περισσότερα από 20 εκατομμύρια ανθρώπους σε όλον τον κόσμο ή είχε αφήσει κατάλοιπα στην υγεία των ασθενών για όλη τους τη ζωή. Οι συνέπειες της γρίπης σε όλον τον κόσμο ήταν οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές. Μια σημαντική συνέπειά της ήταν και η δυσπιστία των πολιτών προς τους γιατρούς και τους επιστήμονες, στρέφοντάς τους σε αντιεπιστημονικές και ανορθόδοξες μεθόδους υγειονομικής προστασίας, καθώς και σε ατέρμονα και στείρα συνωμοσιολογία.

Και ενώ ο πλανήτης βίωνε το 1918 μια πανδημία και για πολλά χρόνια τις συνέπειές της, στην Ελλάδα δεν έλειψαν και τα ευτράπελα. Ένας γιατρός από την Πάτρα ξεκίνησε μια διαμάχη με τους φιλολόγους για το εάν η λέξη γρίπη γράφεται με «ι» ή με «υ» και με ένα ή δύο «π».

Στράτη Κ. Καρούτζου

Καλυκάδες

Κανείς από τους σημερινούς νέους, πολύ δε περισσότερο τα παιδιά, δεν ξέρει τι είναι οι καλυκάδες, η μεταλλική δηλαδή θήκη του φυσιγγίου. Οι καλυκάδες ήταν ένα παιχνίδι που παιζόταν με (α)βόλους και αμάδες. Δεν υπήρχε παιδί που να μην είχε στην κατοχή του έναν αριθμό καλυκάδων και να μην αγωνιζόταν με πολλούς τρόπους να τους αυξήσει. Ο τσέπες μας ήταν γεμάτες. Τα παιχνίδια στήνονταν στο σχολείο και στους δρόμους του χωριού. Παιδί κι εγώ της Κατοχής και του Εμφυλίου Πολέμου είχα καλυκάδες και αγωνιζόμουνα να αυξήσω τον αριθμό τους.

Θυμάμαι τους αντάρτες από το Ξηροκάμπι που κίνησαν να χτυπήσουν τα Ανάγεια (Απρίλιος 1944). Μικρό παιδί εγώ τότε ζήτησα από τον επικεφαλής των ανταρτών του Ξηροκαμπίου Μήτσο Α. Σολωμό να μου φέρει καλυκάδες. Ανάμεσα στους αντάρτες ήταν και ο αδερφός μου ο Δημήτρης. Αργά το βράδυ ακούσαμε χτύπους στο παράθυρο. Άνοιξε την πόρτα ο πατέρας και μπήκε μέσα βιαστικός ο Μήτσος ο Σολωμός. Άδειασε τις τσέπες του και γέμισε ο χώρος καλυκάδες. Χαρά εγώ απερίγραπτη. Άρχισα να τους μετρώω.

Ο Εμφύλιος Πόλεμος όμως έδειξε λίγο αργότερα στο σπίτι μας το αληθινό του πρόσωπο. Το 1949 σκοτώθηκε στον Αχλαδόκαμπο ο αδερφός μου. Ήταν 21 χρονών. Όλα αυτά, την Κατοχή και τον Εμφύλιο, τα φέρνω συχνά στον νου μου εδώ στον Καναδά. Τι κατάρα για τη χώρα μας. Βουρκώνουν τα μάτια μου και χάνω τα βράδια τον ύπνο μου.

M. A.

Μαρία

Η Μαρία ήταν το μεγαλύτερο κορίτσι της οικογένειας, καλό και προκομμένο. Είχε την ατυχία, να χάσει νωρίς τη μητέρα της. Ο πατέρας της ξαναπαντρεύτηκε. Γεννήθηκαν και άλλα παιδιά. Η τύχη της Μαρίας όχι μόνο δεν άλλαξε αλλά χειρότερησε. Οι δουλειές αυξήθηκαν, καθώς οι ανάγκες μεγάλωσαν. Στα οργώματα, τον θέρο, το αλώνισμα, το πότισμα, τις ελιές η Μαρία μπροστά. Σύντροφος καλός το ήμερο άλογο. Αυτό συμπαθούσε πιο πολύ, ίσως γιατί κι αυτό αλόγιστα φορτωνόταν βάρη. Η ζωή συνεχιζόταν ανελέητη. Καμιά αλλαγή δεν φαινόταν στον ορίζοντα. Ωσπου κάποιος θεός φρόντισε. Η Μαρία θα πήγαινε στην Αμερική ως υπηρεσία. Η ίδια, χωρίς να ξέρει και χωρίς να το πολυσκεφτεί, πήρε την απόφαση να φύγει. Πόσο χειρότερα θα ήταν εκεί, σκέφτηκε. Από δυσκολίες και πίκρες και απογοητεύσεις ήταν αρκετά ποτισμένη. Ήρθε η ώρα της αναχώρησης. Λίγοι άνθρωποι και οι δικοί της τη στιγμή του αποχωρισμού. Η Μαρία ασυγκίνητη έδωσε το χέρι στους παρισταμένους, φίλησε το άλογο που ήταν εκεί κοντά δεμένο και έφυγε, χωρίς να κοιτάξει πίσω! Και δεν γύρισε ποτέ.

Παναγιώτη Δ. Μανδραπήλια – Ιωάννη Π. Κονίδη
Το Ηρώον του χωριού μας

Το καλοκαίρι του 1955 δεχτήκαμε στο Πυρί την επίσκεψη ενός ζευγαριού. Ήταν ο Νικόλαος Δ. Μανδραπήλιας με τη γυναίκα του Ελένη. Δεν ξέρω πώς ήρθαν, γιατί αμαξιτός δρόμος δεν υπήρχε. Προφανώς είχαν έρθει με ζώα που διέθεσαν οι γονείς μου ή κάποιοι από τους συγγενείς. Μαζί τους έφεραν και δύο μεγάλα δέματα με ρούχα. Ήμουν οκτάχρονος τότε και δεν μπορώ να θυμηθώ λεπτομέρειες. Εκείνο που θυμάμαι ήταν η άψογη εμφάνισή τους. Φορούσαν ωραία φανταχτερά ρούχα, μιλούσαν με ευγένεια και η κυρία κρατούσε μια ογκώδη, για τα σημερινά δεδομένα, μηχανή.

Τα παιδιά περίεργα τρέξαμε γύρω τους. Μας προσέφεραν καραμέλες και μας ρωτούσαν ποια ήταν τα ονόματά μας και αν πηγαίναμε σχολείο. Κάποια στιγμή μάς κάλεσαν όλα στη σκάλα του σπιτιού μας και μας φωτογράρισαν. Τη φωτογραφία την κρατάω ακόμα και ίσως είναι από τις παλαιότερες που διατηρώ. Δε θυμάμαι πόσο έμειναν στο Πυρί, δε θυμάμαι τίποτα για τη φιλοξενία. Θυμάμαι μόνο αυτό που μου είπε ο πατέρας μου: Είναι συγγενείς μας από την Κουμουστά και ζουν στην Αμερική. Η μητέρα του ήταν το γένος Κονίδη.

Ένα βράδυ, αφού έφυγαν, μαζευτήκαμε όλοι μας στο σπίτι του μπάρμπα μου του Χρήστου να ανοίξουμε τα δέματα. Εμείς τα παιδιά είχαμε μεγάλη αγωνία να δούμε τι είχαν μέσα. Τα δέματα ανοίχτηκαν από τους μεγαλύτερους και τα ρούχα που περιείχαν έγιναν τέσσερις μεγάλοι σωροί, όσες και οι οικογένειες. Σε κάθε σωρό κατανέμονταν ίσος αριθμός ρούχων, ανδρικών, γυναικείων και παιδικών. Ύστερα με κλήρωση κάθε οικογένεια πήρε τα ρούχα που της αναλογούσαν.

Η χαρά μας ήταν απεριόριστη. Φορούσαμε και ξαναφορούσαμε τα όμορφα εκείνα χρωματιστά ρουχαλάκια να δούμε ποια μας κάνουν, ποια μας αρέσουν. Ρούχα που η φτώχεια μάς στερούσε και τώρα μπορούσαμε να χαρούμε. Ακόμα και σήμερα διατηρώ στη μνήμη μου την εικόνα αυτού του ζευγαριού που μας προσέφερε ανείπωτη χαρά τα δύσκολα εκείνα χρόνια.

Όταν μεγάλωσα, κάθε φορά που διάβαζα στο Ηρώον τα ονόματά τους, θυμόμουν με συγκίνηση τις εικόνες αυτές και, όταν ρωτούσα τον πατέρα μου, μου μιλούσε με επαινετικά λόγια για αυτούς, λόγια που δυστυχώς ο χρόνος έσβησε από τη μνήμη μου. Ευτυχώς όμως ένας μεγαλύτερός μου, ο Παναγιώτης Δ. Μανδραπήλιας, μου ζήτησε να γράψω κάτι στη «Φάριδα» για τους δωρητές του Ηρώου του χωριού μας. Τον παρακίνησα κι εγώ, θεωρώντας χρέος μου να αναφερθώ έστω και με αυτήν την ιστορία στις φιλάνθρωπες και ευγενικές ψυχές τους και παραθέτω αυτούσιο το σημείωμα.

Ο Νικόλαος Δ. Μανδραπήλιας γεννήθηκε στην Κουμουστά περί το 1885. Το 1891 σκοτώθηκε από ατύχημα (με το κυνηγετικό όπλο) ο πατέρας του. Ο μικρός Νικόλας έμεινε ορφανός σε ηλικία έξι ετών μαζί με τα άλλα τρία μικρότερα αδερφάκια του. Η μητέρα τους στάθηκε με αυταπάρνηση κοντά τους τα δύσκολα εκείνα χρόνια, βοηθούμενη από τα αδέρφια του θανάτου, Παντελή, Παναγιώτη και Γεώργιο που ανέλαβαν τη φροντίδα των τεσσάρων ορφανών.

Το 1902 ο Νικόλας, έφηβος πια, έφυγε για την Αμερική, αναζητώντας μια καλύτερη τύχη. Με τον καιρό πήρε κοντά του και τα αδέρφια του και τη μητέρα του που της έτρεφε μεγάλο σεβασμό και αγάπη. Ζούσε στην ξενιτιά εργαζόμενος σκληρά, μα η σκέψη του ήταν στην πατρίδα του, στην Ελλάδα.

Όταν το 1912 η πατρίδα μας μπήκε σε πόλεμο με τους Τούρκους για να ελευθερώσει τους σκλαβωμένους αδερφούς μας στην Ήπειρο και τη Μακεδονία, ο Νικόλας, ώριμος πια, ένοιωθε πως δεν τον χωρούσε η Αμερική. Αρματώθηκε και μαζί με άλλους πατριώτες, ήρθε να υπηρετήσει την πατρίδα, να κάνει το χρέος του. Και το έκανε με το παραπάνω.

Τον γνώρισα το 1953 που είχε έρθει στην Ελλάδα, καθότι ήταν και θείος μου. Εγώ έφηβος τον άκουγα με μεγάλο σεβασμό και μεγάλη προσοχή και κρατούσα όσα μου έλεγε για τον πόλεμο εκείνο που δόξασε την Ελλάδα. Κλαίγοντας μου διηγήθηκε την πτώση του Μπιζανίου και την απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Την ημέρα εκείνη του Φεβρουαρίου του 1913 ήταν διμοιρίτης παραλαβής του οπλισμού των Τούρκων που είχαν παραδοθεί. Εκεί, στην πλατεία της ελεύθερης πια πόλης, 1.500 Τούρκοι στρατιώτες έριξαν στα πόδια του τον οπλισμό τους. Ήταν η ευτυχέστερη ημέρα της ζωής του.

Και αργότερα, όταν ο ελληνικός στρατός μπήκε σε πόλεμο με τους Βουλγάρους, ήταν μπροστά, άξιος μαχητής. Όταν σε μια νυχτερινή επιχείρηση Έλληνες στρατιώτες σκότωσαν 150 Βουλγάρους που κρύβονταν σε κάποιο σχολείο χωρίς να πέσει ντουφεκιά, ξένοι δημοσιογράφοι, πρεσβευτές και διπλωμάτες άρχισαν να διαμαρτύρονται και να κατακρίνουν την ενέργεια αυτή με ύβρεις και απειλές. Τότε ο Νικόλας μπήκε μπροστά, γνωρίζοντας αγγλικά και τους είπε: Όταν αυτοί έσφαζαν αδιάκριτα μικρούς και μεγάλους, γυναίκες και άντρες, λαϊκούς και κληρικούς, έκαιγαν και βίαζαν, εσείς πού ήσασταν και γιατί δεν μιλούσατε; Τι έχετε να πείτε σε αυτές τις μαυροφορεμένες γυναίκες που θρηνούν τους άνδρες και τα παιδιά τους; Φύγετε, γιατί θα είστε τα επόμενα θύματα.

Όταν τελείωσε ο πόλεμος, γύρισε στο χωριό του. Παντρεύτηκε την Ελένη Αποστόλου από το Ξηροκάμπι, έκανε τον μήνα του μέλιτος στην Κουμουστά και έφυγε για την Αμερική. Έκανε οικογένεια και γαλούχησε τα παιδιά του με ιδανικά. Τα έστειλε σε ελληνικά σχολεία και τους δίδαξε τα ήθη και τα έθιμα του τόπου του. Ο γιος του τελείωσε το γυμνάσιο στην Ελλάδα και περνούσε τα καλοκαίρια του στην Κουμουστά και κάνοντας μπάμιο στο Τσιτσι.

Το 1953 που ήρθε στην Ελλάδα, όπως προανέφερα, θεώρησε χρέος του να τιμήσει τους τοπικούς αγωνιστές που θυσιάστηκαν για την πατρίδα, ανεγείροντας ένα Ηρώο. Έδωσε χρήματα σε κάποιον που ανέλαβε το έργο μα, όταν το 1955 ξαναήρθε, με λύπη του είδε ότι είχε εξαπατηθεί. Τότε διέθεσε άλλα χρήματα και έφτιαξε το σημερινό καλλιμάρμαρο Ηρώο που κοσμεί τον προαύλιο χώρο της εκκλησίας μας.

Ο Νικόλαος Δ. Μανδραπήλιας πέθανε στην Αμερική σε ηλικία 96 ετών. Μια ευγενική ψυχή, ένας φιλόanthρωπος, ένας καλός πατριώτης, ένας σπουδαίος Έλληνας.

Αιωνία του η μνήμη.

Ευστρατίου Α. Σολωμού

Η οικογένεια Σολωμού Κουμουστάς – Ξηροκαμπίου

Η καταγωγή της οικογενείας είναι ασαφής και δεν υπάρχει κάποια σχετική οικογενειακή προφορική παράδοση ή μύθος. Στην δεκαετία του '50 ο δικηγόρος Γεώργιος Β. Σολωμός, γνωστός ως «Πυργοδεσπότης», έλεγε ότι είχε κάνει μια βιβλιογραφική έρευνα που του επέτρεψε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η οικογένεια ήλθε από την Κρήτη στα μέσα του 17 αιώνας, μετά την πτώση του Χάνδακα (Ηράκλειο) το 1669 και την κατάληψή της από τους Τούρκους. Πιο συγκεκριμένα, όπως διηγείτο, ήταν δύο αδελφοί, εξ'ων ο ένας έμεινε στην Λακωνία και ο άλλος, ο προπάππος του Διονυσίου Σολωμού, πήγε στην Ζάκυνθο. Δυστυχώς δεν άφησε καμιά γραπτή αναφορά και τα ανωτέρω δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν. Ίσως να βασίστηκε μόνο σε διάφορες βιογραφίες του Διονυσίου Σολωμού¹.

Παρ' όλα αυτά, η ανωτέρω υπόθεση δεν είναι εντελώς αβάσιμη και μπορεί να στηριχτεί στα ακόλουθα επιχειρήματα: 1) Η οικογένεια εμφανίζεται στην περιοχή μας στις αρχές το 18^{ου} αιώνας, μετά την πτώση της Ενετοκρατίας. 2) Εγκαθίσταται σε περιοχή όπου υπάρχουν και άλλες μεγάλες οικογένειες, προφανούς ενετικής², φράγκικης και βυζαντινής καταγωγής. 3) Πιο πρόσφατες δημοσιεύσεις δείχνουν ότι ο προπάππος του Διονυσίου Σολωμού, Νικόλαος, δεν πήγε απ' ευθείας από την Κρήτη στη Ζάκυνθο, αλλά στα Κύθηρα όπου ενυμφεύθη την «ευγενούς» καταγωγής και με μεγάλη προίκα, Μαρία Δουρέντε³. Η οικογένεια Σαλαμών-Σολωμού, η οποία αναφέρεται ως σημαντική επί Κρητικής Ενετοκρατίας, είχε και άλλα μέλη που εγκαταστάθηκαν στα Κύθηρα⁴ και πιθανόν στην εύφορη Λακωνία, όπου οι Ενετοί (Βενετσιάνοι) τούς παρείχαν καλλιεργήσιμες εκτάσεις. 4) Συνέπεσε τότε να καταλάβουν οι Τούρκοι τα Κύθηρα για τρία χρόνια (1715-1718) για να τα ανακαταλάβουν κατόπιν οριστικά οι Ενετοί. 5) Η σύζυγος του Ηλία Σολωμού της Κουμουστάς (που γεννήθηκε γύρω στο 1750) φέρει το όνομα «Μαργαρίτα», το οποίο είναι μάλλον επτανησιακό και όχι της τουρκοκρατούμενης Ελλάδος.

Η οικογένειες του Ξηροκαμπίου, οι οποίες σήμερα αριθμούν εκατοντάδες απογόνους σε πολλά μέρη της γης, χωρίζονται σε δύο κλάδους που συναντώνται κάπου στα τέλη το 18^{ου} αιώνας. Ο πρώτος και πολυπληθέστερος είναι οι απόγονοι του Ηλία Σολωμού. Ο άλλος κλάδος είναι οι απόγονοι του Γεωργάκη Σολωμού και κατόπιν του Θανάση, ο οποίος έφερε το παρατσούκλι «Λαλές» και ως εκ τούτου όλοι ονομάστηκαν «Λαλαίοι». Σχετικά με τον κλάδο αυτό υπήρχε η φήμη ότι ήλθαν από το «Λάλα» της Ηλείας. Είναι μάλλον απίθανο ότι ένα μέρος της οικογενείας, με το ίδιο σπάνιο επώνυμο, προέρχεται από κάποια άλλη μακρινή περιοχή, εκτός εάν ήταν συγγενείς με τους ήδη εγκατεστημένους Σολωμούς της Κουμουστάς. Μία άλλη φήμη ήταν ότι κάποιος απ' αυτούς πολέμησε τους διαβόητους Τουρκαλβανούς «Λαλαίους».

¹ Ν. Τωμαδάκη, Οικογένειαι Salomon-Σολωμού εν Κρήτη, Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών, 1938, Έτος ΙΔ', 163-181.

² Ε. Α. Σολωμού, Η ετυμολογία μια τοπικής λέξης και ήθη της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας, Η Φάρις 55 (2011) 13-14.

³ Ελένης Χάρου, Μαρία Δουρέντε: η Κυθήρια πρόγονος του Διονυσίου Σολωμού, 27 Μαρ. 2016.

⁴ Ευαγγελίας Μπαλτά, Η οθωμανική απογραφή των Κυθήρων 1715, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών ΕΙΕ, Αθήνα 2009.

Τα δύο δημοσιευόμενα γενεαλογικά δέντρα βασίστηκαν σε παλαιότερες προφορικές αναφορές, αλλά και σε γραπτές πληροφορίες από το βιβλίο του Θ. Κατσουλάκου και Π. Στούμπου¹, ως επίσης σε μια αναφορά δικαστικής διαμάχης κάποιου Μεροπούλη ή Μυροπούλη, εναντίον καταπατητών της περιουσίας του². Ελήφθησαν επίσης υπόψη έρευνες του γραφείου αρχαιακών ερευνών «ΟΙ ΡΙΖΕΣ»³. Μια άλλη πηγή πληροφοριών είναι ο κατάλογος μεταναστών του Ellis Island⁴, καθότι αρκετά μέλη της οικογένειας μετανάστευσαν ενωρίς στη Αμερική, από το 1896 έως το 1921. Η πηγή αυτή δίνει χρήσιμες πληροφορίες για την οικογενειακή κατάσταση, όνομα συζύγου, συνταξιδιώτες, συγγενείς που άφησαν στην Ελλάδα, συγγενείς που θα συναντούσαν στις ΗΠΑ, προηγούμενα ταξίδια και ηλικία. Από την ηλικία μπορούμε να συμπεράνουμε το έτος γεννήσεως, αλλά με πολύ επιφύλαξη, διότι συχνά άλλαζαν εσκεμμένα την ηλικία τους ανάλογα με τους εν ισχύ μεταναστευτικούς νόμους. Κάποιοι από αυτούς επέστρεψαν, αλλά για όσους παρέμειναν υπάρχει δίπλα στο όνομά τους η ένδειξη (USA, CAN).

Είναι αναμενόμενο να υπάρχουν ελλείψεις και σφάλματα, κυρίως σ' αυτό των Λαλαίων, το οποίο έγινε τώρα με πιο πρόσφατες και λιγότερο αξιόπιστες προφορικές μαρτυρίες. Όπου υπάρχει αμφιβολία, αυτό αναγράφεται στις υποσημειώσεις και η σχέση συγγένειας είναι με διακεκομμένη γραμμή - - - -. Επίσης, λείπουν μέλη που απεβίωσαν σε νηπιακή ή παιδική ηλικία. Μια μελλοντική ψηφιοποίηση των ληξιαρχικών αρχείων του Ξηροκαμπίου, με δυνατότητα αναζήτησης, θα μπορούσε να βοηθήσει ουσιαστικά στην συμπλήρωση του παρόντος δέντρου, αλλά και σε άλλες γενεαλογικές έρευνες.

Παρ' όλο που υπάρχει ακόμα αρκετό υλικό και σύγχρονα οικογενειακά δεδομένα, για πρακτικούς λόγους το δέντρο περιορίστηκε έως την γενεά του 1960-70, οι δε λίγες ιστορικές υποσημειώσεις περιορίζονται μόνο στις παλαιότερες γενεές. Στους απώτερους προγόνους αναγράφεται επίσης και το έτος γέννησης, όπου ήταν δυνατόν να προσδιορισθεί ακριβώς ή κατ' εκτίμηση (~). Η κατασκευή ενός πιο πλήρους γενεαλογικού δέντρου που θα φτάνει μέχρι σήμερα και θα συμπεριλαμβάνει απογόνους θηλέων, απαιτεί μεγάλη ερευνητική προσπάθεια και ειδικά εργαλεία που θα βασίζονται στην πληροφορική.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω για την ουσιαστική τους συμβολή τους:

- 1) Γιώργο Π. Σολωμό (Ιταλία), ο οποίος προ δεκαετιών κατέγραψε την πρώτη εκδοχή του «κλάδου απογόνων Ηλία» και τώρα βοήθησε σημαντικά στην ιστορική έρευνα.
- 2) Δώρο Γ. Σολωμό (Ιταλία), ο οποίος προ ετών ξόδεψε χρόνο και χρήμα για συμπληρωματικές έρευνες και την βελτίωση του ανωτέρω.
- 3) Δημήτρη «Μήτσο» Αθ. Σολωμό (Ξηροκάμπι), Νίκο Η. Σολωμό (Καλαμάτα) και Δήμητρα Γ. Solomos-Giangos (Καλιφόρνια ΗΠΑ) που με βοήθησαν να κάνω το πρώτο, έστω και ατελές, γενεαλογικό δέντρο του κλάδου των Λαλαίων.

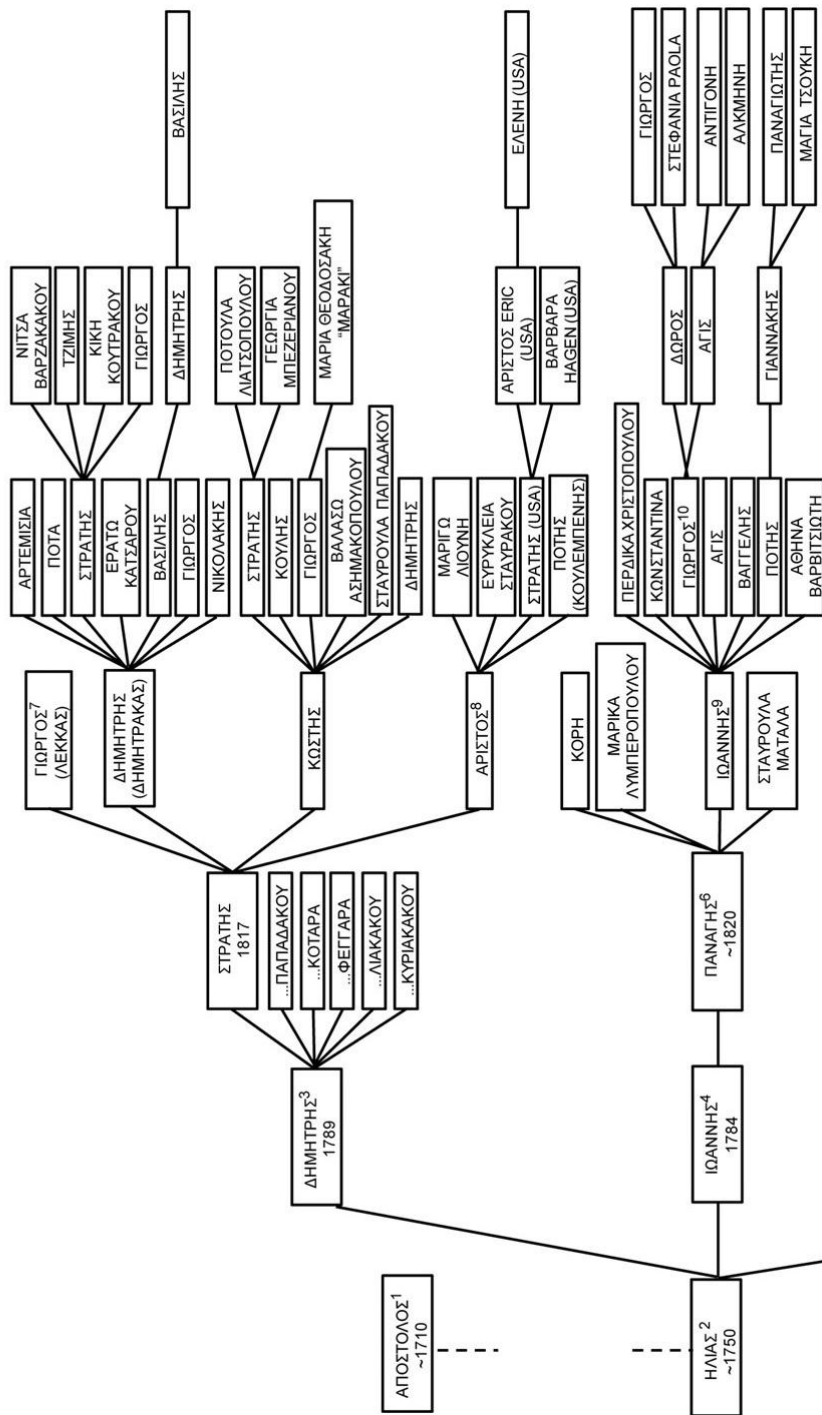
¹ Θ. Κατσουλάκου – Π. Στούμπου, Η Κουμουστά της Λακεδαίμονος, Εκδ. Πολιτιστικού Συλλόγου Ξηροκαμπίου, Σπάρτη 2012.

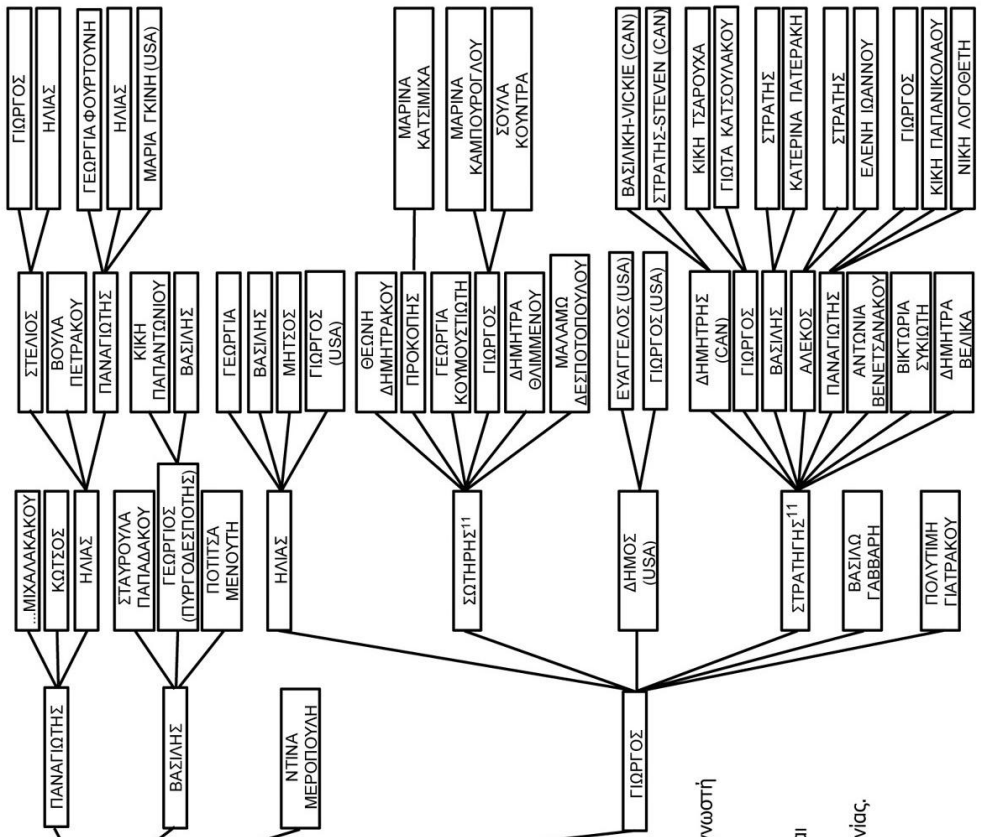
² Πέπης Γαβαλά (επιμ.), Συμβολαιογραφικές πράξεις του «μνήμονος Λακεδαίμονος Κυρίου Γεωργίου Χαρτουλάρη 1833-1835, Εκδ. ΓΑΚ Νομού Λακωνίας, Σπάρτη 2016.

³ Γραφείο αρχαιακών ερευνών «ΟΙ ΡΙΖΕΣ» (www.oirizes.gr) Άρης Πουλημενάκος,

⁴ Ε. Α. Σολωμού, Μετανάστες των χωριών μας που πέρασαν από το Ellis Island, Η Φάρις 50 (2009) 5-10.

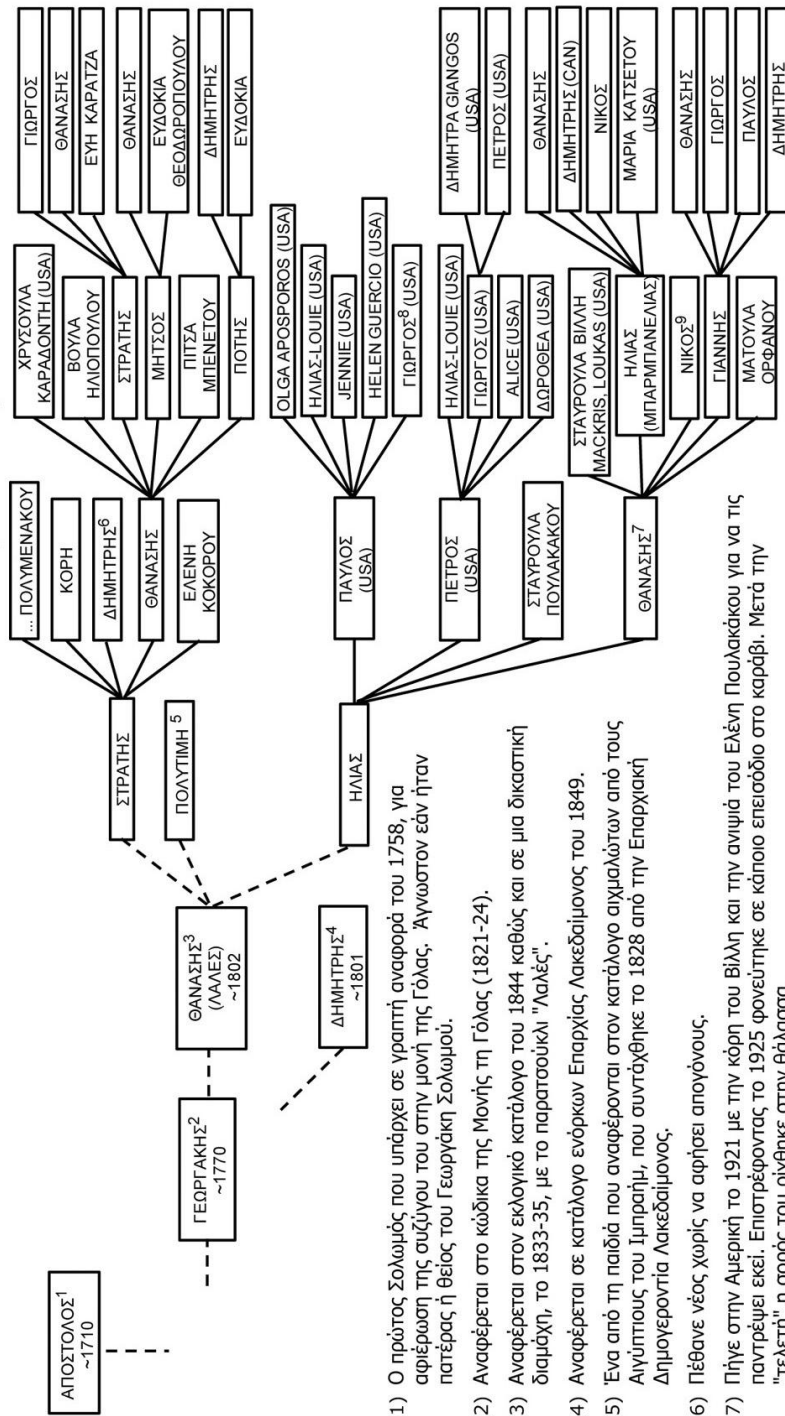
ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΟΛΩΜΟΥ
ΚΟΥΜΟΥΣΤΑΣ – ΞΗΡΟΚΑΜΠΙΟΥ (ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΗΛΙΑ)

- (1) Ο πρώτος Σολωμός που υπάρχει σε γραπτή αναφορά του 1758, για αφιέρωση της συζύγου του στην μονή της Γόλας. Άγνωστον εάν ήταν πατέρας ή θείος του Ηλία Σολωμού.
- (2) Αναφέρεται η σύζυγός του "Μαργαρίτα" στον κώδικα της μονής Γόλας το 1824.
- (3) Πολέμησε στην Επανάσταση υπό τον Π. Γιατράκο.
- (4) Πολέμησε στην Επανάσταση και επιμήθε εκ των υστέρων με τον βαθμό του υπολοχαγού.
- (5) Πολέμησε στην Επανάσταση ως αξιωματικός (καπετάνιος) υπό τις διαταγές του Π. Γιατράκου. Υπογράφει έγγραφο το 1837 ως πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Φαρίδος μαζί με τον πρώτο δήμαρχο Θ. Λιακάκο.
- (6) Διετέλεσε Γραμματικός Δήμου Φαρίδος επί δημαρχίας Δημητρίου Μούτσουλα (1847-1859).
- (7) Είχε καταταγεί ως εθελοντής και έπεσε μαχόμενος στην Κρήτη στην Κρητική Επανάσταση του 1866.
- (8) Η σύζυγός του "Αρίστανα" (Ελένη Πετροπουλάκη), ήταν πολύ γνωστή πρακτική γιατρός της περιοχής.
- (9) Δικηγόρος.
- (10) Χημικός-Βιολόγος που που είχε εργαστήριο μικροβιολογικών και ιστρικών αναλύσεων στην Σπάρτη..
- (11) Ίδρυσαν το 1904 το πρώτο σπικινίτη ελαιολιβείο της Λακωνίας,

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟ ΔΕΝΤΡΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΣΟΛΩΜΟΥ ΚΟΥΜΟΥΣΤΑΣ – ΞΗΡΟΚΑΜΠΙΟΥ (ΛΑΛΛΕΙΟΙ)

- (1) Ο πρώτος Σολωμιάς που υπάρχει σε γραπτή αναφορά του 1758, για αφέρωση της συζύγου του στην μονή της Γόλας. Άγνωστον εάν ήταν πατέρας ή θείος του Γεωργάκη Σολωμού.
- (2) Αναφέρεται στο κώδικα της Μονής τη Γόλας (1821-24).
- (3) Αναφέρεται στον εκλογικό κατάλογο του 1844 καθώς και σε μια δικαστική διαμάχη, το 1833-35, με το παρατσούκλι "Λαλές".
- (4) Αναφέρεται σε κατάλογο ενόρκων Επαρχίας Λακεδαιμόνος του 1849.
- (5) Ένα από τη παιδιά που αναφέρονται στον κατάλογο αιχμαλώτων από τους Ανύπτιους του Ίμπραήμ, που συντάχθηκε το 1828 από την Επαρχιακή Δημογεροντία Λακεδαιμόνος.
- (6) Πέθανε νέος χωρίς να αφήσει απογόνους.
- (7) Πήγε στην Αμερική το 1921 με την κόρη του Βίλλη και την ανιψιά του Ελένη Πουλακάκου για να τις παντρεύει εκεί. Επιστρέφοντας το 1925 φονεύτηκε σε κάποιο επεισόδιο στο καρβί. Μετά την "τελετή" η σορός του ρίχθηκε στην θάλασσα.
- (8) Ο George Paul Solomos (1925-2010), Αμερικανός συγγραφέας, δημοσιογράφος και σκηνοθέτης κινηματογράφου.
- (9) Σκοτώθηκε στον Εμφύλιο.

Ιωάννη Δ. Καπετανάκου

Αναμνήσεις

Παλιέ μου φίλε, τι γυρεύεις;
Χρόνια ξενιτεμένος ήρθες
με εικόνες που έχεις αναθρέψει
κάτω από ξένους ουρανούς
μακριά απ' τον τόπο το δικό σου.

Γ. Σεφέρης

Άραγε τι να γυρεύει τούτος ο ξενιτεμένος ύστερα από τόσα χρόνια στον τόπο της γενιάς του. Πλάθει στον νου του ο δόλιος πως θα ξανάβρει τα παιδικά του χρόνια, τις παιδικές του θύμησες και παιδικές τους φίλους, θα βρει το δέντρο που έπιασε το πρώτο του τζιτζίκι και τη μουριά με την κληματαριά γεμάτη από σταφύλια να στάζουν μέλι. Θα βρει το πατρικό του σπιτάκι, παστρικό κι ασβεστομένο, με την αυλή γεμάτη λουλούδια και μαργαριτοκαντουφέδες, τον φράχτη του γεμάτο περικοκλάδες και πασχαλιές με τη μάνα του με τις γειτόνισσες να πίνουν καφέ στο πεζούλι και να σιγοκουβεντιάζουν.

Αχ, ονειροπόλε μου, έλα στα λογικά σου. Λείπεις τόσα χρόνια. Νόμισες πως όλα σταμάτησαν και περιμένουν εσένα να γυρίσεις να τα βρεις όπως τ' άφησες; Για ρίξε μια ματιά στον καθρέφτη, κοιτάξου καλά και θα το καταλάβεις.

Οι παιδικοί σου φίλοι γέρασαν όπως κι εσύ. Άλλοι σκόρπισαν εδώ κι εκεί όπως κι εσύ. Και ίσως άλλοι είναι σκελετοί χωμένοι εδώ κι εκεί. Η μουριά ξεράθηκε. Την κληματαριά την έπνιξαν τα βάτα. Η αυλή χορτάρισε. Κι εκεί που ήταν οι περικοκλάδες και οι πασχαλιές ο τόπος γέμισε από γαϊδουράγκαθα και τσουκνίδες.

Η Αγία Μάνα και οι Αγνές Γειτόνισσες πάνε χρόνια τώρα που πέρασε ο μαύρος καβαλάρης με το αράπικο άλογό του και τις πήρε, αλλά θαρρέψου ότι στο πέρασμα τον περίμενε ο Άσπρος Άγγελος με το άσπρο άλογό του και τις πήγε εκεί που τους έπρεπε, στο πεζούλι του παπα-Πέτρου κι εκεί πίνουν τον καφέ τους τώρα.

Το πατρικό σπίτι γκρέμισε, ένα σωρό πέτρες έχουν απομείνει. Και οι νεανικές θύμησες 'να μάτσο ανεμοδούρα, σαν τα φύλλα τα χινοπωρινά τις φύσηξε ο άνεμος και χάθηκαν. Έγιναν στάχτη και μπουχόσκονη. Σκέψου τα καλά, ονειροπόλε μου, βαλ' τα καλά στον νου σου. Έλα στα συγκαλά σου και μη σε κόβει κρύος ιδρώτας.

Θυμήσου καλά, ξενιτεμένε μου, τι διάβασες και τι έμαθες. Ομορφιά και δόξα και φλουριά και χίλια δυο προσόντα δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στο πέρασμα του χρόνου. Τα πήρε μπλαστρί και τα ξάφνιασε κι έμεινε μόνο τούτος ο τόπος, ο τόπος που σε γέννησε, το ίδιο το χώμα, τούτο το χώμα που όλοι το 'χουν γι' άγιο λείψανο κι εμείς το 'χουμε στρώμα.

Έλα, σύνελθε τώρα και κοίτα. Με το ξεφάντωμα ο ίδιος ο γερο-Ταΰγετος, πανύψηλος, ξερακιανός, πότε φοβέρα, πότε γεμάτος γλύκα είναι. Δεν άλλαξε καθόλου. Στέκεται σαν τον μεγάλο αδερφό που κάθεται πιστός φρουρός και προστάτης της πεντάμορφης αδερφούλας του, που καρτερεί στα πόδια του. Στους γνώριμους περαστικούς χαμογελάει κι είν' όλο καλοσύνη. Σαν όμως δει καμιά απιστία αγριεύει και βροντοβογκάει και αγριομπουμπουνίζει. Έχουν δει πολλά τα μάτια του τόσους αιώνες τώρα. Είδε τον άπιστο να ατιμάει τον ραγιά μαθές. Είδε τη φατρία, τη σκλαβιά,

τη λεβεντιά, τις μάχες και τελικά τη λευτεριά. Γι' αυτό έμαθε στη γλύκα και στην αγριάδα. Στην πιο ψηλή κορυφή του ακόμα ο Αγιο-Λιάς ολομόναχος βλέπει και ακούει από ψηλά τα σκολιταρούνια που προσεύχονται κάθε πρωί.

Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη,

Η Γυψοσπηλιά

Νοτιοδυτικά του Ξηροκαμπίου στη θέση Μονολιά, στο άνω μέρος του κτήματος Ευάγγελου Κρατημένου, ακριβώς εκεί που αρχίζουν οι παλιοχωρτίτικες ιδιοκτησίες, υπήρχε η λεγόμενη Γυψοσπηλιά. Λίγοι σήμερα γνωρίζουν για την ύπαρξίν της.

Εδώ και εξήντα χρόνια περίπου οι κάτοικοι της περιοχής που εχρειάζοντο γύψο ζητούσαν την άδεια από τον ιδιοκτήτη για να εξορύξουν το πολύτιμο αυτό υλικό, καταβάλλοντας σε αυτόν κάποια ποσότητα γύψου. Η εξόρυξη απαιτούσε αρκετή τεχνική και γινόταν με απλά και συνηθισμένα εργαλεία, όπως λοστούς, γκασμάδες και φυτάρια ώστε να ανοίξουν μικρές στοές κατά μήκος ή βάθος του σπηλαιού. Η μεταφορά γινόταν με σάκους, τις λεγόμενες λινάτσες, ή με ξύλινους κάδους.

Εν συνεχεία το υλικό αυτό το έριχναν σε χαρασιά για να το πλύνουν, κατόπιν το στέγνωναν στον ήλιο και, αφού το τοποθετούσαν σε λαμαρίνες και χάλκινα ταμιά, το έριχναν στον ξυλόφουρνο, ενώ πρώτα τον είχαν κάψει με χοντρά ξύλα ώστε να πυρακτωθεί πολύ καλά. Με αυτόν τον τρόπο πετύχαιναν από ένα υλικό σκληρό και ακάθαρμο να πάρουν ένα λευκό και μαλακό ορυκτό.

Η χρήση του γύψου την εποχή εκείνη ήταν απαραίτητη για την κατασκευή των τζακιών και των κορνιζών, όπως στα εικονίσματα κ.ά. Την εργασία αυτή την γνώριζαν κυρίως Λαγκαδιανοί γυψοτεχνίτες. Η κομψότητα - τελειότητα του έργου ήταν ανάλογη με το ποσό που θα διέθετε ο ιδιοκτήτης. Σήμερα θαυμάζει όποιος βλέπει την κομψή τεχνική γύψινου τέμπλου σε παλαιές εκκλησίες.

Η Γυψοσπηλιά σήμερα δεν υπάρχει. Εδώ και σαράντα χρόνια έπεσε η οροφή της και γέμισε από ένα σωρό μικρών και τεραστίων ογκόλιθων. Τίποτα πια δεν θυμίζει ότι ήταν κάποτε μια σπουδαία σπηλιά. Αιτία της πτώσης τα πολλά πουρνάρια που είχαν φυτρώσει στην στέγη της και με την πάροδο του χρόνου χόντρυναν οι κορμοί τους και κυρίως οι ρίζες τους. Ακόμη με την βοήθεια των πολλών βροχών ράγισαν τα τοιχώματα των βράχων και τελικά έσπασαν πέφτοντας κάτω.

Σήμερα ο τρόπος αυτός παραγωγής του γύψου έχει ξεχαστεί οριστικά. Πουλιέται πλέον στην αγορά σε χάρτινους σάκους ως γύψος οικοδομών ή γύψος καλλιτεχνίας. Άπειροι εσωτερικοί χώροι αρχοντικών, επαύλεων, ναών, δημόσιων κτιρίων μέχρι παλάτια και ανάκτορα είχε στολίσει ο πολύτιμος γύψος.

Μαρίας Γ. Καράμπελα

Μια σημαντική ανακάλυψη για το ελαιόλαδο

Την Αιμιλία Ρηγάκου, την κόρη της Κικής και του Πέτρου, τη γνώρισα προσωπικά τον τελευταίο χρόνο. Πρώτα έφτασε στα αυτιά μου η φήμη της ... από τη Γερμανία και μετά από αυτό επεδίωξα να την συναντήσω. Παρόλο που με την ελιά και το ελαιόλαδο έχω ιδιαίτερη σχέση, όπως και όλοι στην περιοχή μας, δεν γνώριζα τίποτα για τη νεαρά Ξηροκαμπίτισσα και την ανακάλυψή της.

Η Αιμιλία είναι απόφοιτη του τμήματος Χημείας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στο πρόγραμμα «Απομόνωση, ανάπτυξη, παραγωγή και έλεγχος βιοδραστικών φυσικών προϊόντων» του τομέα Φαρμακογνωσίας και Χημείας Φυσικών Προϊόντων του Φαρμακευτικού τμήματος του ΕΚΠΑ με τίτλο «Ελενολίδιο-Ελαιομισσιονόλη: Απομόνωση και ποσοτικός προσδιορισμός τους στο ελαιόλαδο». Είναι υποψήφια διδάκτωρ του τομέα Φαρμακογνωσίας και Χημείας Φυσικών Προϊόντων του Φαρμακευτικού τμήματος του ΕΚΠΑ. Από τον Νοέμβριο του 2015 ασχολείται με την ανάλυση ελαιολάδων με τη μέθοδο NMR στο εργαστήριο του αναπληρωτή καθηγητή Προκόπιου Μαγιάτη.

Όλα τα παραπάνω είναι πολύ σημαντικά σε επιστημονικό επίπεδο, αν και λίγο ακαταλαβίστικα για τους περισσότερους από εμάς. Αποτελούν όμως μια σημαντική γνώση και αξιοποιήσιμη εμπορικά για το λακωνικό ελαιόλαδο. Η Αιμιλία μέσω της έρευνάς της στο λακωνικό ελαιόλαδο κατάφερε να ανακαλύψει και να αναδείξει ένα εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο του ελαιολάδου, το *ελενολίδιο*. Είναι το συστατικό του *ελαιολάδου* που συνδέεται με την αντιυπερτασική δράση και προστίθεται στη μακρά λίστα των «χρυσών» ιδιοτήτων του προϊόντος. Το ελενολίδιο στο ελαιόλαδο της έδωσε και το πρώτο βραβείο σε ερευνητική διάσκεψη με τίτλο “11th International Scientific and Professional Conference with Food to Health”, που διεξήχθη στο Σπλιτ της Κροατίας.

Η Αιμιλία είναι ένα πολυτάλαντο κορίτσι. Παίζει ακορντεόν, κρουστά, νοιάζεται για τη διάσωση της παραδοσιακής μουσικής. Η μεγάλη της αδυναμία είναι ο τόπος της. Όπως λέει η ίδια: *«Αγαπώ πολύ τον τόπο μου. Ιδιαίτερα το Ξηροκάμπι ήταν και είναι για μένα, όχι απλά ένας τόπος κατοικίας, αλλά ορόσημο για την πολιτιστική και πολιτισμική μου παιδεία»*.

Κατάφερε μέσω των ερευνών της να δώσει υπεραξία στο ελαιόλαδο του τόπου μας. Να δώσει μια πηγή αισιοδοξίας για το μέλλον του λακωνικού ελαιολάδου, ώστε να γίνει πιο ανταγωνιστικό στις αγορές του εξωτερικού.

Αιμιλία, σ' ευχαριστούμε.

Βασίλη Η. Χριστόπουλου
Από το αρχείο του παππού μου

Ο παππούς μου κατέγραφε τα πάντα. Βρήκα τέσσερα τετράδια, αυτά που γράφουν οι λογιστές. Ένα μεγάλο που βρήκα σταματά να γράφει έως το 1916. Απεβίωσε το 1917, τον Νοέμβριο μήνα, σε ηλικία 45 χρόνων. Δημοσιεύω μία σελίδα που βρήκα με τα γραφόμενά του.

Όσα χρήματα έχω δώσει εις τον πατέρα μου από αρχή της εργασίας μου από παιδιόθεν.
1880 Νοεβρίου 18 Έλθαμεν εις Καστανιά εις τον θείον μας Μιχαήλ Δήμον Καστορείου.

1881 Επήγα εις το σχολείον Καστανιά. Τα δε έξοδα κατέβαλεν ο θείος μου Μιχαήλ.

1882 Εργάσθην εις υδροπριόνη Καστανιά Δήμου Καστορείου δραχ. 100,00.

1883 Εργάσθην εις υδροπριόνη Βασιίνα με μισθόν κατά έτος δραχ. 150.

1884 Εργάσθην εις υδροπριόνη Θεοχάρη Κωνσταντίνου κατά έτος δραχ. 150.

1885 Εργάσθην εις τον ίδιον κατά έτος δραχ. 200.

1886 Εργάσθην εις τον ίδιον κατά έτος δραχ. 200.

1887 προς το 1880 εργάσθην εις Αγίους Αναργύρους προς 40 δραχ. το μήνα 400.

1889 Εργάσθην εις Βασιλικήν συνέταιρος πήρα δραχ. 600.

Σύνολον 1.800

1890 Εργάσθην εις Πενταυλούς όπου καταστράφημεν ένεκα θεομηνίης και μου εκαθάρισαν 333.

Την ίδιαν χρονολογίαν εφτιάσαμεν νέον υδροπρίονο κατώτερα και έλάβον 160.

Σύνολο 2.293

1891 Εργάσθην εις Πενταυλούς εις Μαρίτσα με Ιωσήφ Ευγγελίου και Δ. Ευαγγελίου και έλαβαμεν δραχ. 1.750

1892 Εις το ίδιον υδροπρίονι εργάσθην και έλαβον 1100.

1892 Από μεινεμένα άσκιστα κούτσουρα εργάσθην και έλαβον 400.

1893 Έκαμα εταιρείαν με ιατρόν Κομνηνόν. Εργάσθην και έλαβον δραχ. 600.

1894 Με τον ίδιον εργάσθην και έλαβον 900.

1895 Επήγα εις Βαμβακού με ημεροδούλι 10 δραχ. την ημέραν 340. Εφτιάνω νέο πρίονι.

1896 Εργάσθην εις Ιωάννην Σολωμόν μήνας δύο και επήρα 200.

Σύνολον 7.583

1897 Εργάσθημεν με χεροπρίονο με τον Λουκάν και με τον πατέρα μου και ανέλαβον μόνος μου τα έσοδα και έξοδα – Βασίλειος Σ. Χριστόπουλος.

1898 Εργάσθημεν εις πρίονη Μπολιάνα και έλαβον δραχ. 1.600

1899 Εργάσθημεν και έλαβαμεν με τον αδελφό μου μισθόν – ίσα προς ίσα.

1880	Όσα χρίματα έχω δώσει εις τὸ Παύσανον Ἄσο Ἄρχι Ἰβ=	
Νομβρίου 18	Ἐξαγοράς μου Ἄσο ἰδιόθεν	
	ἔχων εις Κασανία εις τὸν Διονύσιον, Μιχαήλ, Ἰβνί/Κασανίον	
1881	ἔστω εἰς τὴν Κασανία δι' Ἐβδα καὶ βαρὺ ἂν Διονύσιον μου Μιχαήλ =	
1882	ἔρχομαι εις ὑδροποιον Κασανία διὰ Κασανίον ἔρι	100,00
1883	ἔρχομαι εις ὑδροποιον Βαλινάμι μινδὶ καὶ Κλο, ἔ	150
1884	ἔρχομαι , , διὰ Κασανίον Κασανίον +, ἔ	150
1885	ἔρχομαι εις τὸν ὕδαρ , , ἔ	200
1886:	, , εις τὸν ὕδαρ	200
1887	ἀπὸ 1888 ἔρχομαι εις Ἄγιον Ἀναργίου ἀπὸ 40 ἔρι/Ἰβνί	400
1889	ἔρχομαι εἰς Βασιλείαν οὐκ ἐπισημασμένη	600
1890	ἔρχομαι εἰς Πενταγώνον ὄνου καὶ ἔρι/Ἰβνί	1800
	Διονύσιον καὶ τὸν ἐναδριανὸν ἔρι/Ἰβνί	333
	ἔρι/Ἰβνί ἀπὸ 1888 ἔρι/Ἰβνί	160
1891	ἔρχομαι εις Πενταγώνον εἰς Μορταμί/Ἰβνί ἔρι/Ἰβνί	2293
, ,	ἔρι/Ἰβνί καὶ δι' Ἐναργίου καὶ ἔρι/Ἰβνί	1,750
1892	εἰς τὸν ὕδαρ ὑδροποιον ἔρχομαι καὶ ἔρι/Ἰβνί	1100
1892	Ἄσο Μορταμί/Ἰβνί καὶ ἔρι/Ἰβνί ἔρχομαι ἔρι/Ἰβνί	400
1893	Ἐναργίου καὶ ἔρι/Ἰβνί ἔρχομαι ἔρι/Ἰβνί	600
1894	εἰς τὸν ὕδαρ ἔρχομαι καὶ ἔρι/Ἰβνί	900
1895	ἔστω εις Βασιλείαν μινδὶ μινδὶ ἔρι/Ἰβνί	340
1896	ἔρχομαι εἰς ἔρι/Ἰβνί ἔρι/Ἰβνί καὶ ἔρι/Ἰβνί	200
1897:	ἔρχομαι εἰς τὸν ὑδαρ καὶ τὸν ὕδαρ	7,583
	καὶ τὸν ὑδαρ καὶ τὸν ὑδαρ καὶ τὸν ὑδαρ	
	εἰς τὸν ὕδαρ καὶ ἔρι/Ἰβνί - Βασιλείαν ἔρι/Ἰβνί	
1898	ἔρχομαι εις ὑδροποιον Μορταμί/Ἰβνί καὶ ἔρι/Ἰβνί	1,600
1899	ἔρχομαι καὶ ἔρι/Ἰβνί καὶ τὸν ὕδαρ καὶ τὸν ὕδαρ	
	ἔρι/Ἰβνί	

Γεωργίας Θ. Τάρταρη
Γυναικείες φορεσιές του παλιού καιρού

Η φωτογραφία αυτή είναι ένας μικρός θησαυρός. Είμαστε τυχεροί, όταν τέτοιοι μικροί θησαυροί έρχονται στα χέρια μας και μας συνδέουν με πρόσωπα αγαπημένα και πράγματα άλλης εποχής σχεδόν ξεχασμένα.

Η εικονιζόμενη στη φωτογραφία είναι η Αιμιλία (Μιλιά) Μούτουλα (1860-1940), σύζυγος Βασιλείου Λάσκαρη. Κατοικούσε στη γειτονιά των Λασκαραίων, στην Αγία Λαύρα, στο Ξηροκάμπι. Άτυχη γυναίκα έχασε νωρίς τον άντρα της και έμεινε χήρα, αγωνιζόμενη κάτω από αντίξοες συνθήκες να μεγαλώσει την κόρη της Σταυρούλα και τον γιο της Βασίλη, ο οποίος μικρό παιδί έφυγε για τις ΗΠΑ, όπου και πρόκοψε. Αργότερα έχασε και την κόρη της και η ίδια στάθηκε δίπλα στην εγγονή της Ευγενία. Συνέτρεχε τους ανθρώπους που είχαν ανάγκη και ήταν πολύ αγαπητή στους κατοίκους του χωριού, που την καλοδέχονταν στο σπίτι τους να την κεράσουν καφέ και να τους διηγηθεί ιστορίες για την Κουμουστά και το Ξηροκάμπι. Το όνομά της έχει χαραχτεί στην πλάκα των ευεργετών της Αγίας Τριάδας Ξηροκαμπίου, που έχει αναρτηθεί στον πρόναο. Τη φωτογραφία έστειλε από την Φιλαδέλφεια των ΗΠΑ η δισεγγονή της Μελίσσα Λάσκαρη του Αναστασίου.

Η γρια-Μιλιά φοράει μαντήλα, σάκο και μισοφόρι, όπως φορούσαν πολλές γυναίκες της περιοχής μας. Την μαντήλα την έδεναν με διάφορους τρόπους. Άλλοτε μπροστά από τον λαιμό, άλλοτε πίσω και άλλοτε την περνούσαν πίσω από τον λαιμό και την έδεναν ψηλά στο κεφάλι, προς το πλάι.

Στο πάνω μέρος φορούσαν τον σάκο. Ο σάκος έμοιαζε με πουκάμισο. Είχε στο μπροστινό μέρος κουμπιά, που συνήθως τα κάλυπτε μια μικρή λωρίδα υφάσματος, η πατιλέτα και δεν φαινότουσαν. Από κάτω φορούσαν το μισοφόρι, αυτό που πλέον λέμε φούστα. Είχε σούρα στην μέση και έδενε στο πλάι. Όσο πιο πολύ ύφασμα είχε την οικονομική δυνατότητα να αγοράσει η κάθε γυναίκα τόσο πιο πολλές πτυχώσεις είχε το

μισοφόρι της. Ο σάκος έπεφτε πάνω από το μισοφόρι και έφτανε περίπου μέχρι τους γοφούς.

Η Σταυρούλα και η Πολυξένη Λάσκαρη από την δική μου γειτονιά, αλλά και η γιαγιά μου, Γεωργία Τάρταρη το γένος Λάσκαρη, φορούσαν τα ίδια ρούχα μόνο που η φούστα είχε λιγότερες πτυχώσεις.

Θυμάμαι τις περισσότερες να είναι μαυροφορεμένες. Γυναίκες μεγάλης ηλικίας, που κρατούσαν το πένθος. Συγγενείς της γιαγιάς μου που τις θυμάμαι και δεν ήταν χήρες φορούσαν καφέ. Καφέ φορούσε η θεια-Μαλάμω από την Κουμουστά, η οποία ήταν ανύπαντρη, αλλά και η προγιαγιά μου, Άρτεμη Μανδραπήλια, το γένος Καπάκου από το Παλιοχώρι, παντρεμένη στην Κουμουστά, η οποία πέθανε νέα καθώς έπεσε από το μουλάρι. Την τελευταία δεν την πρόλαβα, όμως η μάνα μου, που έραβε, ανέφερε συχνά τα ρούχα της δικής της γιαγιάς.

Τα ρούχα της γιαγιάς μου τα έραβε η μάνα μου. Άλλες τα έραβαν μόνες, άλλες πήγαιναν στην μοδίστρα της περιοχής. Τα υφάσματα δεν ήταν υφαντά. Τα αγόραζαν από τους εμπόρους του χωριού. Στο Ξηροκάμπι υπήρχαν εμπορικά καταστήματα: του Διακάκου, του Θεοφιλόπουλου, του Στεργιανόπουλου. Υφαντά ρούχα φορούσαν οι παλιότερες γυναίκες, που εγώ δεν πρόλαβα, όπως η προγιαγιά μου και ήταν αυτή η διαφορά που έκανε την μητέρα μου να αναφέρεται στα ρούχα της δικής της γιαγιάς. Από τις τελευταίες που κράτησαν αυτόν τον τρόπο της ένδυσης ήταν η θεια-Λιού Ξηροπόδη και η Παναγιώτα Καρκαμπάση (Καρασκούταινα).

Η αλλαγή της καθημερινότητας, η πρόοδος και η εξέλιξη της κοινωνίας ήταν παράγοντες που επηρέασαν τον τρόπο ένδυσης. Με την πάροδο των χρόνων τα ρούχα των γυναικών άλλαξαν δραστικά. Η είσοδος της γυναίκας με μαζικό τρόπο στην παραγωγή σε όλους τους τομείς της οικονομίας, η αλλαγή στο νοικοκυριό, αλλά και η απαλλαγή από προκαταλήψεις και μορφές καταπίεσης έδωσαν άλλη μορφή στον τρόπο ένδυσης, ο οποίος προσαρμόστηκε στις ανάγκες των ίδιων των γυναικών.

Η γνώση του τρόπου ζωής των παλιότερων και η μετάδοση αυτής της γνώσης μάς βοηθάει να κατανοούμε την εξέλιξη της κοινωνίας, αλλά και τις αναγκαίες αλλαγές της για την βελτίωση του δικού μας τρόπου ζωής. Όλοι μας, λίγο πολύ, έχουμε κάτι να μας συνδέει με το παρελθόν, κάποια φωτογραφία, κάποιο ρούχο, κάποιο εργαλείο, κάποιο έπιπλο. Είμαστε φορείς της ιστορίας και συνεχιστές της. Ας την παραδώσουμε στους νεότερους.

Παναγιώτη Γ. Λαμπρινού **Βροχές και χιόνια**

Ο Νοέμβριος ήταν ξερικός μήνας. Βροχές έπεσαν μόνο στις 29 και τις 30. Ο Δεκέμβριος ήταν βροχερός μήνας. Την 1^η Δεκεμβρίου έπεσε το πρώτο χιόνι στον Ταΰγετο. Είχαμε βροχές κατά διαστήματα μέχρι τις 15, ισχυρές στις 10 με 13 με αποτέλεσμα να κατεβάσει η Ρασίνα δυο φορές, στις 10 και 12 Δεκεμβρη. Στα τέλη του Δεκέμβρη έριξε βροχές.

Ποταμίτη
Τα πρώτα σπίτια της Ποταμιάς

Με αφορμή το κείμενο που δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος με θέμα την πλατεία του χωριού της Ποταμιάς, θα συνεχίσουμε με τα πρώτα σπίτια του χωριού και την ιδιαιτερότητά τους. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των πιο μεγάλων σε ηλικία κατοίκων του χωριού τα πρώτα σπίτια της Ποταμιάς, στα μέσα του 19^{ου} αι. περίπου, ήταν περιφερειακά της πλατείας και βορειοδυτικά από αυτή, βόρεια προς τον πύργο στον δρόμο που οδηγεί στην εκκλησία και δυτικά προς την Κρυόβρυση. Η Κρυόβρυση εκείνη την εποχή ήταν κομβικό σημείο για το χωριό. Ήταν η κύρια πηγή ύδρευσης του χωριού και απ' εκεί πέραγε ο δρόμος για το Ξηροκάμπι. Η ιδιαιτερότητα που είχαν τα σπίτια είναι η εξής: Τα σπίτια ήταν χτισμένα κολλητά το ένα με το άλλο, ο τοίχος που τα χώριζε είχε μία τρύπα, κάτι σαν παράθυρο. Η μία οικογένεια με την άλλη είχε επικοινωνία. Οι λόγοι ήταν πολλοί. Οι κύριοι λόγοι ήταν να ζητήσουν βοήθεια και να δώσει φωτιά το ένα σπίτι στο άλλο. Αυτή η ιδιαιτερότητα των σπιτιών, σε συνδυασμό με την πλατεία (στάβλο) του χωριού, μάς δείχνει ότι τα χρόνια εκείνα το χωριό ήταν διαφορετικό από τα άλλα χωριά της περιοχής.

Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου
Τ' αλώνια και τα καμίνια των Ανωγείων

Όπως όλα τα χωριά μας τα παλιά τα χρόνια είχαν τα αλώνια τους, τον κυκλικό δηλαδή πέτρινο ή και χωμάτινο κατασκευασμένο χώρο για το αλώνισμα του σταριού, έτσι και τα Ανώγεια είχαν τα αλώνια τους διασκορπισμένα μέσα στο χωριό, για την εξυπηρέτηση του αλωνίσματος των ζωτικών τροφικών προϊόντων. Δεν γνωρίζουμε από πότε χρονολογούνται τα πρώτα αλώνια στο χωριό ή ποια ήταν αυτά. Την ακριβή χρονολογία την γνωρίζουμε μόνο για το Νικολοπουλαϊκό που κατασκευάστηκε το 1928. Βέβαια υπήρξαν πολλά παλαιότερα από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, αλλά δε γνωρίζουμε τον ακριβή χρόνο κατασκευής τους. Υποθέτουμε πως υπήρχαν αρκετά άλλα παλαιότερα πριν από την οργανική δημιουργία του χωριού, αφού οι Σωτηραίοι κατέβαιναν συνεχώς στον ανωγειατικό κάμπο για να αλωνίσουν τα σιτηρά τους.

Πολλά βρίσκονται/αν στον ευρύτερο χώρο του Αγίου Δημητρίου αλλά και σε διάφορες τοποθεσίες του χωριού, όπως στην Καρακούλα, στη Λάκα, στον Ξεριά αλλά και αλλού στον κάμπο. Κυρίως βρίσκονταν σε έδαφος που το έπιανε εύκολα αέρας για να αεριστούν και να διαχωριστούν μετά εύκολα τα στάρια. Τα περισσότερα ήταν πέτρινα προσεγμένα, με όμορφα επεξεργασμένες πέτρες τοποθετημένες με ακρίβεια, που τις κουβαλούσαν από το βουνό με τα υποζύγια τους. Στα χωμάτινα βάζαν πάνω από το χώμα τη λεγόμενη «σβουνιά» δηλαδή την κοπριά από τα μωσχάρια. Την απλώνανε και την αφήναν να ξεραθεί καλά, έτσι ώστε να μην έρχονται τα στάρια σε επαφή όσο γίνεται με το χώμα. Ανάλογα με το μέγεθος των αλωνιών, που ποίκιλλε, και των προς αλώνισμα προϊόντων έβαζαν και τον ανάλογο αριθμό αλόγων για να τα πατήσουν. Σχεδόν κάθε οικογένεια είχε από ένα άλογο και ένα γαϊδούρι, που τους

εξυπηρετούσαν σε όλες τις δουλειές. Έτσι λοιπόν μετά τον θερισμό έφερναν το στάρι τους, τη βρόμη τους, και το κριθάρι τους και, αφού τα πατούσαν και τα αέριζαν με τα δεκριάνα, τα φόρτωναν με τα φτυάρια τους και τα δεκριάνα τους στα κάρα και τα μετέφεραν ο καθένας στο σπίτι του.

Ήταν λοιπόν τα αλώνια μας: του Γεωργίου Λαμπράκου χωμάτινο που σώζεται, το Νικολοπουλαίικο πέτρινο αυτό που επίσης σώζεται αναστηλωμένο. Τα δύο αυτά βρίσκονται στον Άγιο Δημήτριο. Το Διακουμαίικο, το Χριστοφιλακαίικο χωμάτινα. Του Κωνσταντίνου Μανούσου, του Παναγιώτη Παπαδάκου, Στράτη Παυλάκου, το Καρελαίικο, του Κανέλλου, του Ξανθάκου. Επίσης, του Ξέππαπα Νικολάου, του Γεωργίου Διαμαντάκου και του Σαραντούλια Ιωάννη και το Σαχλαίικο. Του Σουμάκη Ηλία και του Φόρτσα Ηλία είναι νεότερα, ενώ το Κατσουλαίικο στον Άγιο Δημήτριο και του Σταθάκου Μιλτιάδη ήταν τσιμεντένια. Επίσης, στον ευρύτερο χώρο των Ανωγειών εντάσσονται και η Λεύκη, στην οποία υπήρχε ένα αλώνι, αλλά και τα Πενταλώνια, που πήραν το όνομά τους από τα πέντε πέτρινα αλώνια που βρίσκονται εκεί, μέτρια σωζόμενα σήμερα. Μάλιστα στα Πενταλώνια πήγαιναν αργότερα, όταν τελείωνε ο θερισμός στον κάμπο.

Πάρα πολλά τα αλώνια μας τα παλιά τα χρόνια, καθώς πολλές και οι ανάγκες μιας αγροτικής και κτηνοτροφικής κοινωνίας. Σκληρή δουλειά ολημερίς κάτω από τον καυτό ήλιο, για να βγει το ψωμί. Οι παραπάνω οικογένειες είχαν υπό την κατοχή τους τα αλώνια, αλλά πολλές φορές τα χρησιμοποιούσαν οι συγγενείς και οι συγχωριανοί, όταν ήθελαν να αλωνίσουν τα στάρια τους.

Το Νικολοπουλαίικο αλώνι

Τα καμίνα (ασβεστοκάμινα) τα παλιά τα χρόνια ήταν το μέσο για την παραγωγή του ασβεστιού που χρησίμευε πολλαπλώς στις οικοδομικές και άλλες εργασίες. Τα καμίνα ήταν χτιστά με πέτρα. Στον πάτο τους βάζαν κλαδιά από λυγές, ελιές, ροδιές και από πάνω τοποθετούσαν πέτρες χωρίς γυαλάδα. Ανάλογα λοιπόν με την πέτρα που επέλεγαν, ήθελε και την ανάλογη φωτιά, π.χ. η πέτρα της Κάκαρης θέλει πολλή φωτιά για να λιώσει. Ύστερα τα σκέπαζαν και τα έκλειναν. Όταν ήταν έτοιμος ο ασβέστης, τον αφήναν μέσα και, αφού περάσει κάποια ώρα, τον καθάριζαν καλά από πάνω. Μετά

τον έπαιρναν και τον κουβαλούσαν με τα ζώα τους στις διάφορες εργασίες. Στο χωριό υπήρχαν πολλά, πιθανόν υπήρχαν και περισσότερα αλλά δεν μπορούμε να γνωρίζουμε για παλαιότερα. Στο βουνό, στον Μάι Θανάση, εκκλησάκι κοντά στη Σωτήρα, υπάρχει ένα καμίνι, το οποίο διατηρείται σε καλή κατάσταση και είναι το μοναδικό άρτια σωζόμενο στο χωριό. Στον Ξεριά ήταν το Καρελαίικο και το Σαχλαίικο, ενώ στο βουνό ήταν και το Δαρβιραίικο. Στη Σάρα ήταν το Τζανεταίικο, ενώ κοντά στο ψηλό γεφύρι στην Κάκαρη ήταν του Χριστάκη Θεοφιλάκου. Στην Μποχέτσα, τοποθεσία στον κάμπο, ήταν του Κόνιαρη Ιωάννη. Το Νικολοπουλαίικο, του Ηρακλή Χριστοφιλάκου, του Ιωάννη Αϊβαλιώτη και του Παπαδάκου, που ήταν και το νεότερο από όλα, βρίσκονταν μέσα στο χωριό. Επίσης, καμίνι είχε και το μοναστήρι της Παναγίας μας.

Το καμίνι στο Μάι Θανάση

Ιωάννη Γ. Παρηγόρη
Μελομακάρονα

Ένα γλυκό κατεξοχήν χριστουγεννιάτικο είναι τα μελομακάρονα. Είναι νόστιμο γλυκό, υγιεινό και χαρακτηρίζεται από τα αγνά υλικά που περιέχει και την ευκολία στην παρασκευή του. Η μητέρα μου κάθε χρόνο φτιάχνει μελομακάρονα με τη δική της συνταγή. Όπως μου είπε, της την είχε δώσει η Ξηροπόδαινα, η σύζυγος του Μπαρμπα-Μήτσου, ο οποίος είχε διατελέσει πρόεδρος στην κοινότητα Ξηροκαμπίου. Τα υλικά που χρησιμοποιεί για μια δόση: 4 νεροπότηρα λάδι, 1 νεροπότηρο χυμό πορτοκάλι, 1 νεροπότηρο κονιάκ, 4 κουτάκια μπέικιν πάουντερ, 2 κουταλάκια του γλυκού σόδα, 1 νεροπότηρο ζάχαρη, ½ κιλό σιμιγδάλι ψιλό, αλεύρι – κανέλα – γαρύφαλλο. Αλεύρι όσο πάρει το μίγμα για να γίνει κατάλληλο για πλάσιμο

Και του χρόνου!

Παναγιώτη Γ. Στρατάκου

Το νέο καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Γοράνων

Στις 31 Αυγούστου 2019, παρουσία του σεβασμιότατου μητροπολίτη Μονεμβασίας και Σπάρτης κ.κ. Ευσταθίου και πλήθους κόσμου, πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του 2^{ου} καμπαναριού του ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου των Γοράνων. Το έργο ξεκίνησε το 2016 και με τη βοήθεια του Θεού, τις δωρεές Γορανιτών και φίλων του χωριού ολοκληρώθηκε. Ως πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου των Γοράνων ευχαριστώ ολόψυχα όλους όσους βοήθησαν στην υλοποίησή αυτού του έργου.

Μένιας Ε. Λιντζέρη

Η ζούμπα στο Ξηροκάμπι

Τον χειμώνα του 2020 διαδόθηκε στο χωριό μας ότι διδάσκεται η ζούμπα. Αποφάσισα κι εγώ να πάω ως το κτήριο του Γυμνασίου για να δω τι είναι η ζούμπα. Πρόκειται για κινήσεις μεταξύ γυμναστικής και χορού με μουσική υπόκρουση, που συνδυάζει αερόμπικ και κοιλιακούς χωρίς όργανα. Διδάσκεται αφιλοκερδώς από την κυρία Άννα Λάσκαρη.

Και οι δώδεκα μαθητές που ξεκινήσαμε ήμασταν αρχάριοι. Πρώτη φορά παρακολούθησα κάτι τέτοιο και ενθουσιάστηκα. Η κ. Άννα στον ρυθμό της μουσικής μάς έδειχνε τα βήματα και ονόμαζε τον χορό. Εμείς αντιγράφαμε τις κινήσεις. Στην αρχή μάς φάνηκε βουνό. Σύντομα όμως μπήκαμε στο νόημα και προχωρούσαμε ικανοποιητικά. Προετοιμαστήκαμε να κάνουμε παρουσίαση στο καρναβάλι του χωριού αλλά ο φοβερός ιός μάς περιόρισε σε μια μικρή επίδειξη στον αύλειο χώρο του σχολείου τον Ιούνιο. Στο χωριό κυκλοφόρησε και η σχετική αφίσα.

Περιμένοντας το νέο ξεκίνημα σάς χαιρετώ με μια μαντινάδα:

Και τώρα που τελειώσαμε

τι μένει για να πούμε;

Σας εύχομαι καλή σαιζόν

και να ξαναβρεθούμε!

Γεωργίου Ατσαβέ
Άρνα μας διαμαντόπετρα

Άρνα μας διαμαντόπετρα, Μπαρδούνιας το καμάρι,
τα χρόνια που επέρασαν τη φήμη σου στεριώνουν.

Δεσπόζεις με τη θέση σου σε όλο το τοπίο,
πλαγιά πρασινοστόλιστη σ' έχει στην αγκαλιά της.

Πυκνή κι όμορφη βλάστηση τον τόπο περιβάλλει
και σπίτια αρχοντοθώρητα και δρόμοι φροντισμένοι
συνθέτουν έναν πίνακα, ζωγραφικής στολίδι.

Στη μέση της πλατείας σου πλάτανος ισκιωμένος
με πυκνόφυτα κλαδιά με κλώνους κρεμασμένους·
επτά οι οργιές που χρειάζονται γύρω απ' το κορμί του,
στα ύψη ξεπετάγεται η αρχοντική θωριά του.

Τα καλοκαίρια τα ζεστά κάτω από τα κλαδιά του
κουρνιάζουν τα παιδόπουλα, ζητώντας τη δροσιά του.

Ένδοξε γερο-πλάτανε, της Άρνας μας καμάρι,
η σκέπη σου έθρεψε γενιές, δρόσισε παλικάρια.
Αποτελείς το σύμβολο της ιστορικής μας διάβας.
Μνημείο απaráμιλλο στη δίνη των αιώνων.

Άρνα, χωριό αξέχαστο, χωριό μας τιμημένο,
έχεις ανθρώπους χαρωπούς, στο γλέντι εθισμένους.
Η μουσική και οι χοροί διαρκώς σε συντροφεύουν.
Μ' ευγένεια υποδέχεσαι τον κάθε ταξιδιώτη,
φιλόξενα και πρόθυμα δείχνεις την αγωγή σου
και ο κάθε επισκέπτης σου γρήγορα θα ξανάρθει,
αναζητώντας ζεστασιά στην ξακουστή σου αγκάλη.

Συνδρομές

Για τη συνέχιση της έκδοσης της Φάριδος: Δικηγορικός Σύλλογος Σπάρτης 200€, Βούλα Παπαδάκη - Φραγκή 50€, Κατερίνα Αντ. Καλογερά 25€, Κώστας Αντ. Καλογεράς 25€, Γεώργιος Ζαρουλέας 20€, Θανάσης Μιχαλάκος 20€, Παναγιώτης Κομνηνός 50€, Ιωάννης Κονίδης 50€, Γεώργιος Καλκάνης 50€, Θεόδωρος Κατσουλάκος 50€, Ιωάννης Παρηγόρης 20€.

Ευχαριστούμε θερμά τον Δικηγορικό Σύλλογο Σπάρτης και όλους εσάς για τη στήριξη στην εκδοτική μας προσπάθεια.

Της Αγοράς

Καπνίζει ακόμα...

Καθώς καιροφυλακτούσαμε, χωρίς να δίνουμε στόχο, να αγοράσουμε τσιγάρα από το περίπτερο (μαθητές τότε, τη δεκαετία του 1970), παραμερίσαμε για να περάσει πριν από εμάς μια γερόντισσα. Ζήτησε από τον περιπτερά δέκα τσιγάρα χύμα από τις κούτες των πενήντα άφιλτρων τσιγάρων. Τα δίπλωσε προσεχτικά στο μαντήλι της και κίνησε να φύγει. Εμείς την κοιτούσαμε ερωτηματικά. Τότε χαμογελώντας μας είπε: «Είναι για τον γέρο μου». Και ξεχειλίζοντας από αγάπη και τρυφερότητα για αυτόν: «Καπνίζει ακόμα...».

Τότε ένας από την παρέα μας, που του έκανε εντύπωση η περηφάνια της γιαγιάς για τη ζωή και τις συνήθειες του «γέρου» της, τη ρώτησε: «Ωστε ζει και καπνίζει ακόμα, λω, ο μπαρμπα-Κώστας;». Αυτή απάντησε: «Αμέ! Φτάνει τα εκατό και θα τα περάσει. Ακόμα και χάμου στο κρεβάτι να πέσει όμως, τον θέλω ζωντανό. Αλλιώς θα κλειστό μέσα στο σπίτι και δεν θα μπορώ, χήρα, να βγαίνω στην αγορά ...».

Άλλες αγάπες, άλλα ήθη.

γ.θ.κ

Είναι τρελοί και οι δύο, παιδί μου...

Πριν μερικά χρόνια, η κόρη φίλου και φανατικού καρεκλοκένταυρου της πλατείας μας -τότε μαθήτρια- έλεγε στον πατέρα της: «Ένα βράδυ στη Γόλα, πέρυσι το καλοκαίρι, ενώ η παρέα μιλούσε για ανάλαφρα καλοκαιρινά θέματα, δύο από την παρέα απομονωμένοι από τους υπόλοιπους συζητούσαν για το πόσα χρόνια θα χρειαζόταν η γη να κινηθεί και να πέσει λόγω της έλξης τους σε ένα πορτοκάλι που παραμένει ακίνητο (...). Φέτος το καλοκαίρι, στην πλατεία του χωριού, ενώ η μεγάλη παρέα μιλούσε για μάνια και εκδρομές, οι δύο συζητούσαν πάλι απομονωμένοι για το πώς εύκολα θα μπορούσε να γίνει λίμνη η Μπαρμπανίτσα και έκαναν υπολογισμούς (...)».

Και ο πατέρας της σχολίασε: «Είναι και οι δύο τρελοί, παιδί μου... Όποτε βρεθούν, είτε εδώ είτε στο εξωτερικό, όλο τέτοια συζητάνε ...».

Σ.Α.Σ

Επιστημονικό συμβούλιο!

Ο κορονοϊός αποτελεί εδώ και πολλούς μήνες αντικείμενο των καθημερινών συζητήσεων. Μια μέρα στην πλατεία ενός χωριού της περιοχής μας είχε ανάψει η κουβέντα. Δεν υπάρχει κορονοϊός, έλεγε ο ένας. Υπάρχει, έλεγε ο άλλος, και είναι σχέδιο των Ρώσων! Λάθος, πετάγεται ο τρίτος, των Εβραίων είναι! Η οργή του Θεού, υποστηρίζει ένας άλλος. Διχασμένοι οι επιστήμονες!

Σ. Α. Α.

Ευστρατίου Α. Σολωμού
Γεώργιος Π. Αλειφέρης (1926-2020)

Στις 22 Οκτωβρίου 2020 πέθανε πλήρης ημερών στην Οττάβα του Καναδά ο Γιώργος Αλειφέρης του Παναγιώτη και της Ελένης. Ο Γιώργος Αλειφέρης ήταν ένας από τους πολλούς Ξηροκαμπίτες που έφυγαν για τον Καναδά στα μέσα της δεκαετίας του '50, γεμάτοι ελπίδες για μια καλύτερη ζωή και φιλοδοξίες για κοινωνική άνοδο. Ήταν μια χαρακτηριστική περίπτωση μετανάστη που δούλεψε σκληρά και κατάφερε σε λίγα χρόνια να έχει σημαντικές επιτυχίες στον επιχειρηματικό τομέα.

Η πρώτη του επιχείρηση ήταν ένα φανοποιείο αυτοκινήτων, το οποίο γρήγορα έγινε το μεγαλύτερο κέντρο επισκευής αμαξωμάτων στην Οττάβα. Στα τέλη της δεκαετίας του '60 απέκτησε τα δικαιώματα της εταιρείας Zeibart Rustproofing, ένα σύστημα προστασίας των αμαξωμάτων από την σκουριά. Και αυτή η επιχείρηση, που ονόμασε Spartan Autocare, μεγάλωσε πολύ γρήγορα με συνεργεία σε πολλές τοποθεσίες του Οντάριο και Κεμπέκ. Λίγο αργότερα, αποφάσισε να ασχοληθεί με το εμπόριο αυτοκινήτων, παίρνοντας την αντιπροσωπεία Datsun (σημερινή Nissan). Παράλληλα, άνοιξε μια αλυσίδα καταστημάτων πίτσας και μια νέα επιχείρηση αντιπροσωπειών Chrysler. Αλλά όλα αυτά δεν ήταν αρκετά. Στις αρχές της δεκαετίας του '70 αποφάσισε να επεκτείνει την Spartan Autocare και τις αντιπροσωπίες Datsun στην Ευρώπη, αρχίζοντας από το Βέλγιο και τη Γερμανία, με βλέψεις για την Ελλάδα και σε άλλες χώρες. Επί πλέον άνοιξε ένα εργοστάσιο κατασκευής ψυγείων για αυτοκίνητα. Ήταν τότε που ένα από τα τοπικά περιοδικά τον είχε χαρακτηρίσει ως τον «Βαρόνο των Φανοποιιών»

Δυστυχώς όμως στα τέλη της δεκαετίας του '70 η κρίση του πετρελαίου τον βρήκε πολύ «ανοιγμένο». Δεν κατάφερε να διασώσει τις περισσότερες από τις επιχειρήσεις και αναγκάστηκε να ξαναρχίσει από την πρώτη του δουλειά. Με πολύ κουράγιο και τη βοήθεια τω δυο γιων του, κατάφερε όμως να ορθοποδήσει πάλι.

Κατά την εποχή της ακμής του βοήθησε χρηματικά την Ελληνική Εκκλησία και την Κοινότητα. Δραστηριοποιήθηκε στην φιλανθρωπία μέσω του Ροταριανού Ομίλου, του οποίου ήταν μέλος. Προσέλαβε στις επιχειρήσεις του πολλούς Έλληνες και Ξηροκαμπίτες. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι έγινε παράδειγμα για πολλούς άλλους συμπατριώτες μας που πήγαν στον Καναδά, αγωνίστηκαν και τα κατάφεραν.

Τα νέα μας

Ξηροκάμπι

Γάμοι: Η Παναγιώτα Δάνου του Γεωργίου παντρεύτηκε τον Γεώργιο Γκέρλοβα του Χρήστου. Η Αντωνία Κονίδη του Χρήστου παντρεύτηκε τον Γεώργιο Πλάκα του Δημητρίου.

Γεννήσεις: Το ζεύγος Χρήστου Κουτσομπού του Κωνσταντίνου και Γιούλας Λαμπροπούλου του Αλέκου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Ηλία Φλώρου του Σπυρίδωνα και Ευαγγελίας Λαμπροπούλου του Αλέκου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Σπυρίδωνα Αρναούτη του Σταύρου και Γεωργίας Γραμματικάκη του Γεωργίου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Ιωάννη Σταθόπουλου του Παναγιώτη και Ελευθερίας Παυλούνη του Δημητρίου απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Ιωάννη Κονίδη του Ηλία και Αναστασίας Μέλλου του Αριστεΐδη απέκτησε κορίτσι.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Παναγιώτης Στεργιαννόπουλος του Γεωργίου ετών 94, Παναγιώτης Κληρονόμος του Ευαγγέλου ετών 87, Παναγιώτης

Ρουσάκος του Ευαγγέλου ετών 85, Αικατερίνη Δαμουλή χήρα Ανδρέα ετών 93, Παναγιώτα Δρογκάρη χήρα Σταύρου ετών 56, Παναγιώτα Κοκκορού του Νικολάου ετών 67, Παύλος Κούρταλης του Γεωργίου ετών 82 (Καναδάς), Ευγενία Ορφανού του Ευστρατίου ετών 82 (Καναδάς), Σοφία Ανδρεάκου του Παναγιώτη ετών 89, Γεράσιμος Κατσουλάκος του Σωτηρίου ετών 93.

Παλαιοπαναγιά

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Σταυρούλα Πυρνοκόκη – Βέργαδου του Ηλία ετών 57, Παναγιώτα Σγουπάκου χήρα Κωνσταντίνου ετών 94, Δήμητρα Φουντούκη χήρα Χρήστου ετών 87, Τάνεβ Κολιού του Τάνεβ ετών 62, Παναγιώτα Ηλιοπούλου του Γεωργίου ετών 66, Πέτρος Παινέσης ετών 82.

Ανώγεια

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ευτυχία Καρακίτσου του Νικολάου ετών 90, Βασιλική Κατσούλη χήρα Νικολάου ετών 90, Αναστάσιος Χριστοφιλάκος του Αρτεμίου ετών 85, Ευθυμία Σταθάκου του Χαραλάμπους ετών 88.

Τραπεζοντή

Γάμος: Η Αδαμαντία Μωυσάκου του Χαριλάου παντρεύτηκε τον Ανάργυρο Πήλιουρα του Δημητρίου.

Θάνατος: Απεβίωσε η Πάμελα Τζόαν Ρουμελιώτη του Πέρσι Λέναρντ Μπεργκς ετών 83.

Λευκόχωμα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ανδρονίκη Αρδάμη του Ηλία ετών 86, Στυλιανή Αναστασάκου χήρα Σωτηρίου ετών 94, Ευστράτιος Απόσπορος ετών 84.

Καμίνια

Γέννηση: Το ζεύγος Γεωργίου Απόστολάκου του Δημητρίου και Μαρίας Αλαφογιάννη του Νικήτα απέκτησε αγόρι.

Θάνατος: Απεβίωσε ο Νικόλαος Αναστασάκος του Κωνσταντίνου ετών 67.

Ποταμιά

Γάμος: Η Ελένη Γιαννακοπούλου του Χρήστου παντρεύτηκε τον Παντολέοντα Πουλικάκο του Κωνσταντίνου.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γεώργιος Σταυρόπουλος του Θεοδώρου ετών 85, Ηλίας Σταυρόπουλος του Γεωργίου ετών 56, Παναγιώτης Κοκκορός του Ηλία ετών 77.

Γοράνοι

Θάνατος: Απεβίωσαν οι: Ιωάννης Κοκκορός του Ηλία ετών 76, Παναγιώτης Τσέγκος του Κωνσταντίνου ετών 84.

Αρνα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γεώργιος Δρογκάρης του Πέτρου ετών 91, Γεωργία Βουνισέα του Κωνσταντίνου ετών 76.

Βιβή Ξ. Κωτσιοτοπούλου